

Հայկական գիտահետազոտական հանգույց Armenian Research & Academic Repository

Սույն աշխատանքն արտոնագրված է «Ստեղծագործական համայնքներ
ոչ առևտրային իրավասություն 3.0» արտոնագրով

**This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial
3.0 Unported (CC BY-NC 3.0) license.**

Դու կարող ես.

պատճենել և տարածել նյութը ցանկացած ձևաչափով կամ կրիչով
ձևափոխել կամ օգտագործել առկա նյութը ստեղծելու համար նորը

You are free to:

Share — copy and redistribute the material in any medium or format

Adapt — remix, transform, and build upon the material

ՅԿրդ. ՀՐԾՏԱՐԸ ԿՈՒԹԻՆ ԳՆԻԹԵՆ ԳՈՐԾԱԿԱՆՈՒԹԵՆ

ՆԱԽԱԿՐԹՈՒԹԵԱՆ ԱՄԲՈՂԶ ԴԱՍԸՆԹԱՅԲ

ՀԱՄԱԿԵԳՐՈՆ ԴՐՈՒԹԵԱՄԲ

ՆՈՐ ԴՊՐՈՑ

Բարոյագիտութիւն, Քաղաք. Կրթութիւն,
Պատմութիւն, Աշխարհագրութիւն, Թուաքանութիւն,
Գիտական Ուսումներ, Մայրենի լեզու

Պ Ա Տ Կ Ե Ր Ա Չ Ա Ր Դ

Տարրական Ընթացք

Բ. ՊՐԱԿ

ԳՐԻՔ ԱՇԱԿԵՐՏԻՆ

اشبهو مكتب جديد نام اثر معارف نظارت جليله سنك في ۱۳ نيسان سنه ۳۱۶ تاريخي
و ۴۵ نومرولى رخصتنامه سيه و سمباط داوديان معرفتيه ترتيب و طبع اولمشدر

491.99-8
7-23

Հ Ր Ծ Տ Ա Ր Ը Կ Ի Չ

Ս Մ Ք Ա Տ Դ Ր ՈՒ Թ Ե Ա Մ

1901

29 MAR 2013

8202

491.99-8

1005-10

Գ-23 ԲԱՐՈՅԱԳԻՏՈՒԹԻՒՆ

Ար

ԸՆՏԱՆԻՔԸ

1. ԽՍՏԱԿՑՈՒԹՅՈՒՆ. — Պարտականություն դեպի ծնողք. — Գրիգոր խելացի տղայ մըն է և աղէկ կ'աշխատի իր դասերուն: Իր բնաւորութիւնն ալ շատ աղէկ է, այնպէս որ ուսուցիչը կը դարմանայ անոր աշխատասիրութեանը վրայ: Օր մը, ուսուցիչը ըսաւ. Գրիգորին որ նամակով մը իմացընէ իրեն թէ ի՞նչ է պատճառը որ ինքն այնքան աշխատասէր է: Գրիգոր հետեւեալ նամակը գրեց:

«Պարո՛ն ուսուցիչ. Շատ կը սիրեմ հայրս ու մայրս և կ'աշխատիմ որ անոնց սիրելի ըլլամ: Իմ ծնողքս ամբողջ օրը ինձի համար կ'աշխատին և ամէն բան կ'ընեն որ ես աղէկ ապրիմ: Ես ալ կ'ուզեմ իմ կողմէ աղէկութիւն ընել իմ սիրելի հօր և մօր:

«Գիտե՞ք արդեօք թէ որչա՛փ կ'ուրախանան անոնք, երբ ես դպրոցէն տուն կը դառնամ ու կ'իմացընեմ թէ դասերուս մէջ աղէկ թիւեր առած եմ: Հիմա՝ շիտակը գրուցե՞մ, ես այնքան կ'աշխատիմ որ ծնողքս միշտ ուրախ ըլլան իմ առաջդիմութեանս համար: Ասկէ զատ, հայրս ինձի ըսաւ թէ, երբ օր մը ինքը ծերանայ, ե՛ս ալ մեծ երիտասարդ ըլլամ, այն ատեն ե՛ս պիտի օգնեմ իրեն: Ա՛հ, որչափ աղէկ է այն օրը, որ ա՛լ չթողում որ իմ ծերունի հայրս ու մայրս աշխատին, որ անոնք հանգիստ նստին և ես անոնց համար աշխատիմ:

ՆՈՐ ԴՊՐՈՑ, 2⁰ Պրակ

933
40

«Պարո՛ն ուսուցիչ, ես Ձեզ ալ շատ կը սիրեմ, Գուք ինձի շատ բաներ կը սորվեցընէք, ես միտքս դրած եմ միշտ աշխատիլ որ դուք հաւնիք ինձի» :

- 1. Առած. — Բոյոր արտոյ սիրեցի՛ք ձեր ծնողքը :
- 2. Առած. — Տղայ՛ք, հնազանդ եղի՛ք ձեր հօր ու մօր :

2. ԽՍՍԱԿՑՈՒԹԻՒՆ. — Պարտականութիւն եղբայրներու եւ քոյրերու մէջ. — Եթէ դուք ձեզմէ աւելի մեծ եղբայրներ ու քոյրեր ունիք, շատ սիրեցէք զանոնք. երբ պզտիկ ցաւ մ'ունենաք, խմացուցէք անոնց. երբ ուրախ ըլլաք, ըսէք անոնց: Երբ դժուար սորվիք ձեր դասերը, անոնց հարցուցէք: Մեծերը միշտ կը սիրեն իրենցմէ պզտիկները և անոնց կը սորվեցընեն:

Ես պզտիկ տղայ մը կը ճանչնամ որ իր ձեռքը ինկած տասնոցները կը պահէ և Նոր Տարիին նուէր մը կը գնէ իր մեծ քրոջը տալու համար: Եթէ աւելի պզտիկ եղբայր ու քոյր ունիք, սիրեցէք զանոնք, գգուեցէք այդ պզտիկները, սորվեցուցէք անոնց գիր գրել, կարգալ, հաշուել: Ի՛նչ սիրուն բան է պզտիկ տղային բան մը սորվեցընել: Եթէ, Աստուած չընէ, դուք մայր չունենայիք, ո՞վ պիտի հոգար այդ պզտիկները:

Շատ մը մեծ եղբայրներ ու քոյրեր կան, որ երբ մայր չունին, իրենց պզտիկները մօր պէս ու հօր պէս կը խնամեն:

3. Առած. — Երբ եղբայր եղբօր օգնէ, երկուքն ալ երջանիկ կ'ըլլան:

3. ԽՍՍԱԿՑՈՒԹԻՒՆ. — Պարտականութիւն դեպի մեծ հայրն ու մեծ մայրը. — Աստու մը փոքրիկ Ազնիւին հարցուցին թէ տանը մէջ ամենէն աւելի ո՞վ է որ

իր հետը կը խաղայ ու զինքը կ'ուրախացընէ. Ազնիւ, աղէկ մը մտածելէ ետքը, ըսաւ. — Մեծ հայրս, ան է որ զիս կը դրկէ շատ անգամ, իր ծունդերուն վրայ կ'առնէ: Երբ օդը աղէկ ըլլայ, ձեռքս կը բռնէ, զիս պտտցընելու կը տանի. շատ անգամ սենեակին մէջ պզտիկ զնտակներով ինձի հետ կը խաղայ: Գարնան ժամանակ սա կանաչ բարտի ծառերէն ճիւղեր կը կտրէ և ինձի համար պիպիչ (սուշիչ) կը շինէ: Գիտնաք թէ ո՞րչափ կը սիրեմ մեծ հայրս, — եթէ ան չըլլայ, ես շատ կը նեղուիմ տանը մէջ: Անցած օր ես խօսք տուի մեծ հօրս, որ, երբ մեծնամ, իրեն պզտիկ էջ մը գնեմ որ վրան նստի ու այգին երթայ:

4. Առած. — Երջանիկ է այն մայրը որուն զաւկին մագերը իր աջիկն առջեւ կը գերմկնան:

5. Առած. — Մարդ շատ միջոցներով կրնայ նեղութիւն պատճառել ուրիշներուն եւ շատ միջոցներով ուրախութիւն:

4. ԽՍՍԱԿՑՈՒԹԻՒՆ. — Պարտականութիւն դեպի սպասաւորները. — Յովսէփ ու իր քոյրը Սաթինիկ զեռ պզտիկ տղաքներ էին, երբ իրենց սպասուհին որուն անունը Սալվի էր, զիրենք շատ անգամ պտտցընելու կը տանէր, երբեմն ալ՝ երբ սպասուհին տանը մէջ շատ գործ ունենար՝ իրենց սպասաւոր Գէորդ զիրենք կը տանէր մօտակայ պարտէզները պտտցընելու: Երբ Յովսէփ ու Սաթինիկ մեծցան ու մարդ եղան, անոնք չմոռցան իրենց սպասաւորն ու սպասուհին: Հիմա, երբ կը հարցընէք իրենց, ձեզի պիտի պատմեն թէ պզտիկ եղած ատեննին ո՞րչափ հոգ տարած են իրենց, ի՛նչպէս խնամած են զիրենք: Քոյրն ու եղբայրը շատ երախտագէտ սիրտ ունին, անոնք մեծ բարիքներ ըրին իրենց սպասաւորին ու սպասուհիին:

Սաթինիկ կը սիրէր Սալվին, խեղճ կինը պզտիկ զաւակ մ'ունէր գիւղը, Սաթինիկ միշտ նուէրներ կը զրկէր անոր. իսկ հիմա որ Սաթինիկ մեծցաւ ու կատարեալ աղջիկ եղաւ, ստիպեց Սալվին որ իր պզտիկ տղան հոս բերէ: Հիմա սպասուհիին տղան դպրոց կ'երթայ և Սաթինիկ անոր հոգ կը տանի:

Իսկ Գէորգ արդէն կտրիճ երիտասարդ էր: Յովսէփ, երբ մեծ մարդ եղաւ, չմուցաւ զանի: Գէորգին ամուսկանէն մաս մը դըրաւ իր քովը սահէց: Օր մ'ալ երբ Գէորգին հայրն ու մայրը իրենց գիւղէն նամակ գրեցին Յովսէփին և աղաչեցին որ իրենց զաւակը զրկէ, Յովսէփ շատ ուրախ եղաւ: Գէորգի ստակին վրայ իր կողմէ ալ ստակ դըրաւ և անոր ըսաւ. « Գէորգ, հայրիկդ ու մայրիկդ քեզ կ'ուզեն, գնա՛ երկիրդ, թող անոնք ուրախ ըլլան, Աստուած քեզի հետ »: Գէորգ շատ յուզուեցաւ, անոր աչքերն արցունքով լեցուեցան, պագաւ Յովսէփին ձեռքը եւ մեկնեցաւ իր հայրենիքը:

Յովսէփ այնքան ուրախ էր իր սպասուորին բարիք ընելուն համար, որ մինչեւ այսօր ինքը կ'ըսէ թէ ես կեանքիս մէջ այնչափ երջանիկ եղած չէի, որքան այն օրը որ Գէորգը ձամբու դրի դէպի իր հայրենի տունը:

6. Առսած. — Մեր ծառաներն ու սպասուհիներն ալ մարդ են, սիրս ու զգացում ունին. պիտի և անոնց հետ քաղցրութեամբ վարուինք եւ անոնց բարիք ընենք:

5. ԽՍՈՍԱՅՈՒԹԻՒՆ. — Հաշտարար միտք. — Սխմոն ու Բերուդ իրարու ձեռքէ կը քաշքշէին պզտիկ պուպրիկ [պիպիկ] մը զոր հօրաքոյրը տուած էր իրենց: Ան կ'ըսէր թէ իմն է, միւսը կ'ըսէր իմն է: Խեղճ

պուպրիկին հագած շորերը արդէն սկսած էին պատուախլ ու քոյր եղբայր բարձր ձայնով կը պոռպոռային, իրարու դէմ կը բարկանային: Քիչ էր մնացեր՝ պուպրիկը կտոր կտոր ըլլար, երբ մեծ քոյրը Դպրոցէն տուն եկաւ ու ըսաւ. Մտիկ ըրէք, ձեզի բան մը պատմեմ, մեր վարժուհին այսօր շատ աղէկ պատմութիւն մ'ըրաւ: Ժամանակով երկու քոյր կան եղեր, ասոնք ունեցած են պուպրիկ մը, օր մը սկսած են իրարու ձեռքէ քաշել զանի, իրարմէ խլելու համար: Այն միջոցին դատաւոր մը ներս մտեր է և պուպրիկը անոնց ձեռքէն առնելով, զմեկիով երկու կտոր ըրեր, ու մէկ կտորը մէկին, մէկալը միւսին տուեր է. որ իրարու հետ չկուռին:

— Ա՛հ, խեղճ պուպրիկ, ըսին եղբայր ու քոյր:

Այն ատեն վարդուհին ըսաւ. — Դուք ալ հիմա այն երկու քոյրերուն պէս էք, պուպրիկին համար կռիւ կ'ընէք, տուէ՛ք պուպրիկը՝ երկու կտոր ընեմ, կէսը քեզի, . . . :

— Չէ՛, չէ՛, ըսին պղտիկները, չէ՛, մենք չենք ուզեր, մե՛զք է պուպրիկը: Շատ լաւ, ըսաւ այն ատեն վարդուհի, ուրեմն պուպրիկը հոս սեղանին վրայ դնենք, թող անիկա քեզի՛ ալ ըլլայ, անոր ալ:

— Այո՛, այո՛ այդպէս աղէկ է, ըսին երկու պղտիկները և հաշտուեցան:

7. Առած. — Մարդ միևնակ իքնիրեն հաւար պարեղու չի:

8. Առած. — Պզտիկ տղայ իրարու քոյր օգնեն:

6. ԽՍՏԱՎՅՈՒԹԻՒՆ. — Օգտակար բլլալու փափագ. — Արդութենց տունը օր մը լուացք կար: Արդութի մայրն այնքան զբաղած էր որ աչք բանալու ժամանակ չունէր: Որովհետեւ արձակուրդի օրեր էին, Ար-

դութ դպրոց չէր դացած: Հիմա Արդութ կը մտածէ թէ ի՛նչպէս օգնէ իր մօրը: Կէս օրուան ճաշի ժամանակը կը մօտենար, Արդութ անձայն անշուղի սեղան պատրաստեց, պնակները դրաւ ու պարտէզ իջնելով ծաղիկներէ փունջ մ'ալ շինեց ու դաւաթ մը ջրի մէջ՝ սեղանին վրայ դրաւ: Մայրը որ շատ ժամանակ չունէր, ներս մտաւ սեղանը պատրաստելու համար. . . և ո՛րչափ զարմացաւ երբ տեսաւ որ սեղանը շտկուած է և Արդութ անկիւն մը կեցած՝ իր երեսը կը նայի անուշ ժպիտով մը:

Մայրը շատ ուրախ եղաւ, խի պղտիկ աղջիկը ա՛լ աւելի ուրախ եղաւ որ կրցած էր իր մօրը օգտակար ըլլալ:

9. Առած. — Մարդ միշտ երջանիկ է երբ օգտակար կ'ըլլայ:

7. ԽՍՏԱՎՅՈՒԹԻՒՆ. — Ընտանիքի ուրախութիւն. — Տեսա՞՞՞ք թագուհի բոյն մը ուր դեղնագոյն կտուցով ձագուկներ ճի՛ւ ճի՛ւ կ'ընեն՝ սպասելով որ իրենց մայրը ուտելիք բերէ իրենց: Հիմա, երեւակայեցէ՛ք որ այդ ձագուկներէն մէկը բոյնէն վար իյնայ և քարերու ներքեւ մնայ՝ միս մինակ: Ի՞նչ կ'ըլլայ խեղճ ձագուկին վիճակը: Պիտի ճըվճըվայ, ճըվճըվայ ու անօգնական մեռնի: Դուք ո՛րչափ երջանիկ էք որ հայր անօգնական մեռնի: Դուք մէջ կ'ապրիք, եղբայրներ՝ ու մայր ունիք, տան մէջ կ'ապրիք, եղբայրներ՝ քոյրեր և ազգականներ ունիք: Ես պղտիկ տղայ մը կը ճանչնամ, որուն հայրն ու մայրը մեռած էին, կը մնացած էր որբ: Տեսնէիք ի՛նչ խեղճութեան մէջ էր: Հագուստները պատուած՝ դէմքը, մազերը աղտոտ, նիհար, գիշերները փողոցը կը մնար: Խե՛ղճ որբ: Բարեկամ մ'ունէի որ զաւակ չունէր, աղաչեցի անոր որ

այդ որբը իր քոզն առնէ : Բարեկամս, որ շատ բարի սիրտ ունէր, լսեց իմ խօսքս, որբը առաւ իր տունը, պաշտպանեց զայն : Հիմա որչա՛փ երջանիկ է խեղճ տղան : Հոն, տանը մէջ, ձմեռ ատեն սենեակը տաք է : Ազէկ հագուստներ կը հագնի, աղէկ կերակուր կ'ուտէ : Զինքը կը լուան, կը մաքրեն, հիւանդ ըլլայ՝ իրեն հոգ կը տանին :

Ի՞նչ աղէկ բան է տունը : Հոն մարդ իր եղբայրներուն ու քոյրերուն հետ կը խաղայ, Մեծ հայրն ու մայրը զինք կը սիրեն, իր մայրն ու հայրը իրեն ինչ որ պէտք է, կ'առնեն և զինքը դպրոց կը զրկեն : Տունը, տանը սենեակները, պզտիկ պարտէզը, ամենքն ալ շատ սիրուն են : Տանը ուրախութիւնը ամէն տեղէն աղէկ է : Գացէ՛ք բարեկամի մը տունը, մնացէք հոն մէկ երկու օր, պիտի տեսնէք՝ ձեր սիրտը կը նեղուի, շուտով կ'ուզէք ձեր տունը դառնալ :

10. — Առած. — Ամէն առաքիլնութիւն ընտանիքն կը բոխի :

11. Առած. — Տղան ամէն քարի/ի մեջ պե՛տք Ե յարգե ու մեծարե իր ծնողքը :

8. ԽՍՈՒՅՈՒԹԻՒՆ. — Ընտանեկան կեանքի բարոյացուցիչ ազդեցութիւնը. — Օր մը քանի մը հոգի մէկտեղ ժողովուած՝ կը խօսակցէին ու շատ կը գովէին մարդ մը, որուն համար կ'ըսէին թէ շատ բարի է, շատ քաջասիրտ և շատ ալ պարկեշտ է : Այդ մարդը նոյն միջոցին հոն եկաւ, կանչեցին զինքը և խնդրեցին որ իրենց ըսէ թէ ի՞նչպէս ինքը այնքան լաւ կը թուած է : Մարդը պատասխանեց. « Ես շատ արժանաւոր մէկը չեմ, դուք պէտք չէ որ այնքան զիս գովէք, այլ գովեցէք Ընտանեկան կեանքը : Ես տանը

մէջ մեծցած եմ՝ հօրս մօրս աչքին առջեւ : Անոնք շատ բարի ու աշխատասէր էին, միշտ աղէկ օրինակ կուտային ինծի : Ես օր մը չլսեցի անոնց բերնէն վատ խօսք մը, չլսեցի որ ուրիշները բամբասէին, ուրիշներուն գէշ ըսէին : Ինծի ալ միշտ այնպիսի զիրքեր կուտային կարդալու, որ ես բարի ու պարկեշտ մարդերու պատմութիւն կը կարդայի անոնց մէջ :

« Ես շատ կը ցաւիմ անոնց վրայ որ տան մը մէջ չեն սպրիւր : Ընտանիքի մէջ մարդ աղէկ բաներ կը տեսնէ և աղէկ բաներ կը սորվի, ինքն ալ բարի ու պարկեշտ կ'ըլլայ : Ես մարդեր կը ճանչնամ որ տուն տեղ չունին. թափառական ու չար մարդիկ են » :

ԱՄՓՈՓՈՒՄ ԵՐԿՐՈՐԴ ԱՄՍՈՒԱՆ

Պէտք է սիրենք ու յարգենք մեր հայրն ու մայրը որ այնքան կը գուրգուրան մեր վրայ, կը խնամեն զմեզ, Մենք պէտք է աշխատինք մեր քոյրերուն ու եղբայրներուն հասնի ըլլալ, անոնց սիրտը ուրախացնելու : Հապա որչա՛փ պարտաւոր ենք մեր մեծ հայրն ու մայրը պատուելու, մեծարելու, որովհետեւ անոնք այնքան բարի են ու կը սիրեն զմեզ : Մեր տան սպասուորներուն համար պէտք է շատ բարի ըլլանք : Պէտք չէ բնաւ իրարու հետ վիճարանիլ. աղէկ է որ միշտ անուշ վարուիք մէկմէկու հետ : Պէտք է աշխատինք օգտակար ըլլալ, որչափ կարողութիւն ունինք : Շատ սիրելու ենք մեր ընտանիքը, եւ աղէկ բաներ սորվելու ենք ընտանիքի ծօցին մէջ :

ՔԱՂԱՔԱՑԻԱԿԱՆ ԿՐԹՈՒԹԻՒՆ

ԹԱՂ ՈՒ ԺՈՂՈՎՈՒՐԴ

1. ԴԱՍ. Ժողովուրդը. — 1. Ներսէս կիրակի առաւ մը հօրը հետ եկեղեցի գնաց, զարմանքով տեսաւ որ հոն, եկեղեցիին բակը, ուրիշ կիրակիներէ աւելի բազմութիւն կար: Ամէնքն ալ աղօթք ընելէ ետքը, մէկիկ մէկիկ կուգային բանկային առջեւ, ուր դրուած էր տուփ մը՝ կնքուած, և վերի կողմէն ծակ մը միայն ունէր. անոր մէջ կը ձգէին մէյմէկ թղթի կտոր: Տուփին վրայ գրուած էր Քուեսուփ: Հոն կար տետրակ մը ուր ամէնքն ալ կը գրէին իրենց անունը: Քիչ մը ետք, թաղին Քարողիչ Վարդապետը և ժողովուրդը դպրոցին սրահը ելան, հոն բերին նաեւ քուէտուփը, և Քարողիչը ամէնուն առջեւ բացաւ այդ տուփը և երկու հոգի անոր մէջէն թղթերը (էրևեկ) մէկիկ մէկիկ հանելով՝ բարձրաձայն կը կարդային, և ուրիշ երկու հոգի ալ կարդացուած անունները կը գրէին մեծ թղթերու վրայ:

2. Ներսէս, որ հազիւ 12 տարեկան կար, բան չհասկըցաւ այս եղածներէն, և հետաքրքրութեամբ հարցուց հօրը թէ ի՞նչ կ'ընէին այն տեղ:

Եւ հայրը բացատրեց թէ թաղին եկեղեցիին ու դպրոցին գործերը վարելու համար 7 անձ կ'ընտրեն քուէարկութեամբ որուն կը հսկէ թաղին Քարողիչը կամ Աւագերէցը: Աւագերէցը Պատրիարքարան կը գրէ ընտրուած 7 հոգիին անունը և Պատրիարքը կոնդակով կը հաստատէ թաղ. Խորհուրդը:

Աս ընտրուածները պարկեշտ ու խելացի մարդիկ

ըլլալու են, որ եկեղեցիին, դպրոցներուն ու աղքատներուն հոգ տանին՝ ամէն կիրակի հաւաքուելով եկեղեցիին խոցը:

1. Ուր գնաց ներսէս: Ի՞նչ տեսաւ եկեղեցիին բակը, 2. Ի՞նչ է քուէտուփը: Ի՞նչպէս կատարեցին քուէարկութիւնը: Ո՞վ կը վաւերացնէ ընտրութիւնը, Ի՞նչ է ընտրող: Իսկ ընտրելի՞, Ի՞նչ է Թաղական Խորհրդին պաշտօնը:

2. ԴԱՍ. Թաղային գործեր, Դպրոց. — 1. Ընտանիք մը կար որ չբաւորութեան մատնուած էր և չէր կրնար աշխատիլ. պզտիկները խեղճ էին և ձմեռը վրայ հասնելով՝ նոյն իսկ վառելիք չունէին: Իրենց վրայ հասնելը դնաց Թաղական Խորհրդարան և բացատրեց անոնց վիճակը: Թաղ. Խորհուրդը, որ Ծնունդէն առաջ ժողովուրդէն դրամ հաւաքած էր, քահանային ստակ տուաւ, քահանան տարաւ զայն աղքատ ընտանիքին որ ատ ստակով հոգաց իր պէտքերը:

Փայտ ու ածուխ առաւ, և քիչ մը կերպաս գնեց՝ տղոց վրան գլուխը նորոգելու համար: Շարժէ շաբաթ այսպէս քիչ մը դրամ կը վճարէին այդ աղքատ ընտանիքին, մինչեւ որ անոնց հայրը առողջացաւ, սկսաւ գործի երթալ, և իրեններուն ապրուստը ճարել:

2. Խորէն 7 տարեկան եղաւ: Դպրոց երթալու առնն էր: Հայրը տարաւ զայն եկեղեցիին խորհրդարանը, անունը արձանագրել տուաւ, տոմսակ մը առաւ և միւս օրը տղան տարաւ դպրոց, և տոմսակը յանձնեց Տնօրէնին որ Խորէնը զրկեց առաջին դասարանը: Հոն շատ մը տղաք կային: Խորէն շատ ուրախացաւ՝ հոն տեսնելով իրեն տարեկից տղաքներ: Վարժապետը անոր տուաւ Քերական մը, քարէ տախտակ, գրիչ, և Խորէն սկսաւ այբուբենը սորվել:

Հայրը ամէն ամիս 10 դրուշ կուտար Խորէնին,

ան ալ կը տանէր դպրոցի Տնօրէնին, որ Ընկալագիր մը կուտար՝ սպալէս.

Ստացայ 10 դրշ. Սեպտեմբեր ամսարոշակը Ա. Վարժարանի աշակերտ Խորէն Միխայելեանի:

1 Սեպտ. 1900

Տնօրէն Ա. Վարժարանի
[Ստորագրութիւն]

3. Խորէն ընկեր մը ունէր որ աղքատ ծնողքի զաւակ էր և ճաշի ատեն միայն ցամաք հաց կ'ուտէր: Այս բանը Խորէն պատմեց իր մօրը: Ան ալ Խորէնի ծրարին մէջ քիչ մը աւելի կերակուր դրաւ, պատուիրելով որ նոյն աղքատ տղին հետ ճաշէ ամէն ցորեկ:

Աղքատ տղան հիմա կրնար տաք կերակուր ուտել, սնունդ առնել. շատ ուրախ էր:

Բայց Խորէն անկէ աւելի ուրախ էր որ պղտիկ հասակէն ուրիշին աղէկութիւն կ'ընէր, ընկերախրութեան կը վարժուէր: Ու երկուքը միասին կը խաղային, միասին կ'երթային դպրոց ու միասին կ'աշխատէին իրենց դասերուն:

1. Աղքատ ընտանիքին վիճակն ո՞ւր հասեր էր: Ինչո՞ւ: Քահանան ի՞նչ ըրաւ: Մինչեւ ե՞րբ նպաստ ղրկեց աղքատ ընտանիքին: — 2. Խորէն քանի՞ տարեկան էր երբ դպրոց գնաց: Հայրը նախ ո՞ւր տարաւ զայն. ինչո՞ւ: Տոմսակը որո՞ւ տարին: Խորէն ի՞նչպէս ընդունուեցաւ դպրոց: Ի՞նչ կ'ընէր հոն: Ամսեզկխուն ի՞նչ կուտար հայրը: Այդ դամբ որո՞ւ կը վճարէր Խորէն: — 3. Պատմեցէր Խորէնին բարեսրտութիւնը:

3. ԴԱՍ. Երախայի մը մկրտութիւնը. Թէգէրէի Օսմանի: կամ Նուճուս Քեաղար. — 1. Անցած շաբթու, հօրեղբորս զաւակ մը ծնաւ, աղուոր մանչ մը: Աս կիրակի կնքահայրը եկաւ, դայեկը խանձարուրներու մէջ փաթթեց մանկիկը, և ժամկոչը գիրկն առ-

աւ զայն ու տարաւ եկեղեցի: Կիներ ու բարեկամներ խմբովին հետը գացին: Ես ալ գացի:

2. Մանուկը մերկացուցին, կնքահօր գիրկը տուին և քահանան առաւ աւազանին մէջ մխրճեց՝ ըսելով: «Յանուն Հօր և Որդւոյ և Հոգւոյն Սրբոյ»: Յետոյ կնքահօրը հարցուց երեք անգամ. «Երախայ զի՞նչ խնդրէ»: Կնքահայրը երեք անգամ ալ պատասխանեց «Հաւատք, յոյս, սէր և մկրտութիւն»: Մանուկին ճակատը, աչքը, ականջը, ձեռքը և լին մեռնով դրուցին: Մանուկին անունը դրին Տնօրէն, մինչդեռ ինք կը ճչէր, կուլար՝ անհանգիստ ըլլալով այս շարժումներէն:

3. Թաղական Խորհուրդին գրագիրը բերաւ մեծ տետրակ մը որուն վրայ գրուած է Արձանագրութիւն ծնունդներու: Այս տետրակին մէջ գրեց նորածինին անունը, ծնած թուականը, հօրն ու մօրը անունը, կնքահօրն ու մկրտող քահանային անունը: Այս տետրակին մէջ երկու տեղ գրեցին այս անուններն ու թըլականը: Կէսը կտրեցին տուին հօրեղբորս, և միւս կէսն ալ թաղին խորհրդարանը պահեցին:

4. Այս արձանագրութեան համեմատ, թաղին մխարը կը տեղեկագորէ Մարդահամարի Վարչութեան որ նոյնպէս արձանագրելով մանուկին ծնունդը՝ կուտայ անոր Օսմանիէ քեզկեհէն, որով կը հաստատուի անոր Օսմանեան հպատակութիւնը:

5. Այդ քեզկեհէն կարեւոր է մանկան ամէն մէկ տարիքին և կեանքի այլ և այլ պարագաներուն [առունութիւն, ճամբորդութիւն, մահ, առուտուր, ևն]:

1. Նորածին երախան մկրտելու համար ո՞ւր կը տանին: Հետը որո՞նք կ'երթան: — 2. Ի՞նչ կ'ընեն մկրտութեան պա-

հուն. Ի՞նչ է մեռոնը: — 3. Նորածինին անունը ո՞ւր կ'ար-
ձանագրեն: Արձանագրութեան թուղթը քանի՞ մասէ կը բաղ-
կանայ: — 4. Մի՞թաքը Ի՞նչ կ'ընէ: Ինչո՞ւ համար: — 5. Ի՞նչ
բաներու մէջ պէտք է Օսմանիէ քեզէքէսին:

4. ԴԱՍ. Թաղեցիի պարսեր, — 1. Սիրելի տը-
ղաքս, երբ 21 տարեկան ըլլաք, դուք ալ չափահաս
մարդ պիտի սեպուիք և իրաւունքներ վայելէք:

2. Պիտի կրնաք գործի մարդ ըլլալ, առուտուր
ընել: Զեր խօսքն ու ստորագրութիւնը պիտի յար-
գուին: Ստացուած պիտի ունենաք զոր ձեր ուզած
կերպով պիտի գործածէք ու շահագործէք, պիտի
կրնաք ժողովներու մէջ ձայն և բուռ ունենալ, ժա-
ռանգութեան տէր ըլլալ, կտակ ու նուէր ընել, ևլն:

3. Նոյնպէս պարտականութիւններ պիտի ունենաք,
սուրբ պիտի վճարէք, ձեր թաղին եկեղեցիին ու դպ-
րոցին իւղօգին և նպաստ պիտի տաք, պիտի ամուս-
նանաք, տուն ու ընտանիք պիտի կազմէք, աղքատ-
ներուն, հիւանդ թաղեցիներուն պիտի օգնէք և իբր
թաղեցի, դպրոցին ու եկեղեցիին մատակարարու-
թեան պիտի մասնակցիք, Պէտք է որ սորվիք պե-
տութեան օրէնքը՝ և անոր հպատակիք, ձեր կեանքն
ու գործերը վարէք այդ բարերար օրէնքէրուն հա-
մեմատ որոնք կը պաշտպանեն ձեր կեանքն ու ինչքը:

4. Անհատները կը կազմեն ընտանիք, ընտանիք-
ները կը կազմեն համայնք, համայնքները կը կազմեն
ժողովուրդը:

5. Ամէն անհատ հպատակ է Օսմանեան Պետու-
թեան, որուն տէրն է Վեհ. Սուլթանը, որ իբրեւ-
հայր կը սիրէ և կը հոգայ իր ժողովուրդները:

6. Կառավարութիւնը կը կազմուի պետութեան
գործերը վարող պաշտօնատարներէ:

1. Ե՞րբ չափահաս պիտի ըլլար: — 2. Ան ատեն Ի՞նչ իրա-
ւունքներ պիտի ունենար — 3. Ի՞նչ պարտականութիւններ պի-
տի ունենար: — 4. Ժողովուրդը ինչերէ՞ կը կազմուի: — 5.
Ի՞նչ ըսել է հպատակ: — 6. Ի՞նչ է կառավարութիւնը:

ՀԱՅ-ԵԿԵՂԵՑԱԿԱՆ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ

1. ԴԱՍ. — ՀԱՅՈՑ ՎԱՐԴԱՎԱՌԸ

1. Վարդավառ ցին տօն մ'է. — Վարդավառը չորս
հազար տարուան տօն է զոր հին հայերը խմբովին
կը տօնէին. — Անանիս աստուածուհիին բագինը վարդե-
րով կը դարգարէին, որուն համար կոչուած է « Վար-
դավառ », Այս տօնը կը կատարուէր Ամանորին,
Յետոյ Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ որոշեց կատարել Քը-
րիստոսի Այլակերպութեան կամ Պայծառակերպու-
թեան տօնը, որուն հետ նաև Վարդավառի տօնը:

Վարդավառի շարականն է « Որ ի լերին այլա-
կերպեալ » իր սարօքը: Պատարագի ճաշու շարականն
է « Ուրախացի՛ր, պսակ կուսից » որուն մէջ կը գո-
վաբանուի Ս. Կոյսն իր Յիսուս որդիին սքանչելիք-
ներուն համար, Վարդավառի առջի օրուան իրիկունը
կը կարդացուի սքանչելի աղօթք մը զոր գրած է Ս.
Եղիշէ պատմագիրը:

Վարդավառին աղանի թոցընելու հին սովորու-
թիւնը դեռ յատ տեղ կայ: Այս բանը կ'ընէին նախ-
նի հայերը՝ մեհեաններու մէջ: Դեռ քրիստոնեայ չե-
ղած՝ կուսպաշտ էին անոնք եւ ջուրը, քարը, կրակը,
հովը եւ այլն՝ իբրեւ աստուած կը պաշտէին, Իրենց
սիրական աստուածուհին էր Անահիտ որ կը համար-
ուէր « Մայր ամենայն զգաստութեանց »:

Հարցարան. — Ո՞րչափ ցին է Վարդավառը: — Ինչո՞ւ
Վարդավառ կոչուած է: — Վարդավառն Ե՞րբ կը կատարուէր:

— Աս տօնն ե՞րբ Այլակերպութեան փոխուեցաւ: — Հին հայերը այս տօնին ի՞նչ կ'ընէին: — Վարդավառի շարականները որո՞նք են: — Վարդավառի առջի իրիկուն ի՞նչ կը կարդացուի: — Աս աղօթքը ո՞վ գրած է: — Հին հայերը դեռ քրիստոնեայ չեղած ի՞նչ կը պաշտէին: — Ո՞վ էր Անահիտ:

2. ԴԱՍ. — ՎԵՐՁԻՆ ՇԱՐԱԹ

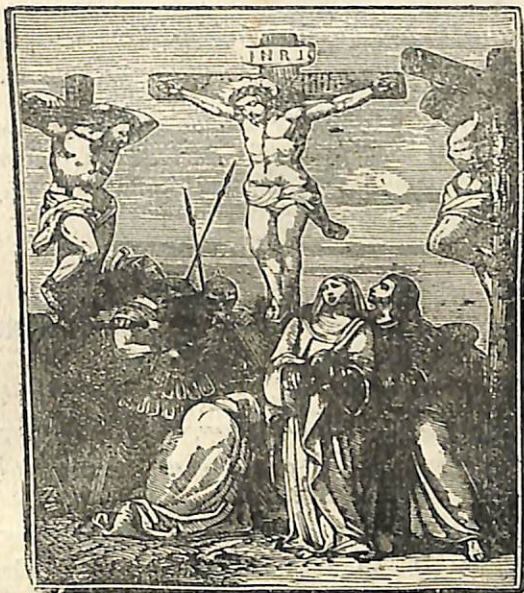
2. Յիսուս կը խաչուի ու կը բաղուի. — Ուրբաթ առաւ, Կայիափա քահանայապետն ու բոլոր ատեանը Յիսուսը տարին Հրէաստանի դատաւոր [Կուսակալ] Պոնապի [Հռոմայեցի] Պիղատոսին առջև:

Սուտ վկայութիւններով ու աղաղակներով գըրգըռեցին մինչեւ որ Պիղատոս ստիպուեցաւ մահուան դատապարտել Յիսուսը: Այն ատեն գինւորները հաւաքուեցան, ծիրանի հազցուցին անոր ու գլուխը

փէ սպակ բոլորելով՝ չարաչար ձեծեցին. այս բոլոր հաւաքուած թշնամիները Յիսուսը տարին Գողգոթա ըսուած լեռը եւ հոն խաչի վրայ դամեցին:

Յիսուս խաչին վրայէն կ'աղօթէր երկնաւոր Հօր՝ ըսելով. « Հա՛յր, ներէ՛ այս մարդոց, վասն զի չեն գիտեր թէ ի՞նչ կ'ընեն: »

54
ԷԵԶ

Ժամը երեքն էր, երբ խաչեցին Յիսուսը: Ժամը վեցին արեգակը խաւարեցաւ եւ բոլոր աշխարհ մըրենց մինչեւ ժամը ինը: Յիսուս ըսաւ, « Հա՛յր, հողիս ձեռքդ կ'աւանդեմ »: Եւ ահա տաճարին վարագոյրը վերէն վար պատուեցաւ, մեծ գեանաչարժ եղաւ եւ բազմաթիւ սուրբերու գերեզմաններ բացուեցան, շատ մեռելներ յարութիւն առին ու Յիսուսի

յարութենէն ետքը շատերուն երեւցան :

Պահապաններ ու հեթանոս հարիւրապետն այս սքանչելիքը տեսնելով՝ աղաղակեցին, « Իրաւ, ասիկա Աստուծոյ որդի էր »: Արեւմաթացի Յովսէփ անունով բարեպաշտ իշխանը սնաց Պիղատոսէն խնդրեց Յիսուսի մարմինը զոր պարտէզի մը մէջ թաղեց :

Այս Շաբաթ իրիկունը խթում է, Ս. Զատիկի ճը-
րագալոյց է. Պատարագ կը մատուցուի :

Հարցումներ. — Ուրբաթ առտու Յիսուս ո՞ւր տարին, — Պիղատոս ի՞նչ ընել ստիպուեցաւ : — Յիսուս խաչին վրայէն ի՞նչ աղօթեց. — Ժամը քանի՞ն խաչեցին, ի՞նչ պատահեցաւ : — Ո՞վ թաղեց Քրիստոսը եւ ո՞ւր :

3. ԴԱՍ. — ՅԻՍՈՒՍԻ ՅԱՐՈՒԹԻՒՆԸ. — ԶԱՏԻԿ

« Քրիստոս յարեալ » . — Ուրբաթ իրիկուն Յովսէփ Յիսուսը թաղեց. բարեպաշտ կիներ որ ազգական էին Տիրամօր, ու Յիսուսի թաղման ներկայ գլուխուած էին, տեսան գերեզմանին տեղը :

Գերեզմանին մօտ գալով՝ տեսան որ քարը վերցուած էր վրայէն եւ լուսաւոր հրեշտակ մը նստած էր քարին վրայ : Հրեշտակն ըսաւ. « Մի՛ վախնաք, դուք Յիսուսը կը փնտռէք, սակայն հոս չէ, յարութիւն առաւ » : Կնիկները զացին ու աշակերտներուն պատմեցին Յիսուսի Յարութիւնը :

Զատիկ. — Ընդհանուր քրիստոնեաներուն Զատիկը Քրիստոսի յարութիւն առած միաշաբաթ օրն [առտուն] է, զոր յետոյ առաքեալները կիրակի անունով նուիրագործեցին, և փոխանակ հրէական շաբաթ

օրուան, որոշեցին այն օրը սուրբ պահել ի պատիւ և ի յիշատակ Քրիստոսի յարութեան :

Հայ եկեղեցին Զատիկի տօնը մեծ հանդէսով կը կատարէ . — Յիսուսի Զարչարան, քներուն, Սաչելութեան,

Թաղման ու Յարութեան բոլոր Աւետարանները կը կարդացուին : Մեր երանաշնորհ Հայրապետները այս տօնին յատուկ սքանչելի շարականներ գրած են :

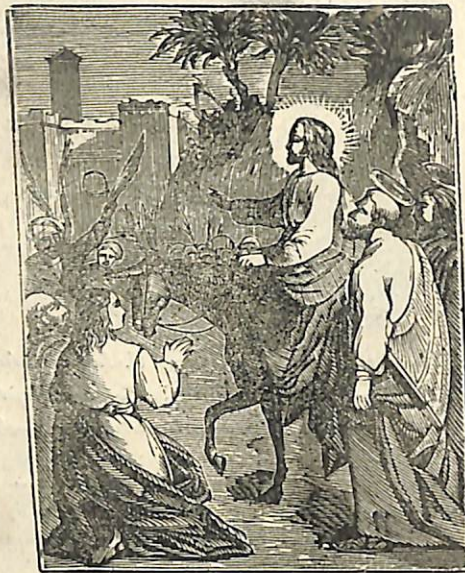
Հարցումներ. — Յիսուս ե՞րբ թաղուեցաւ : — Ո՞վ ներկայ էր թաղման : — Ի՞նչպէս էր գերեզմանը : — Ի՞նչ ըսաւ հրեշտակը : — Ի՞նչ ըրին կիները : — Ի՞նչ է Զատիկը : — Հալերը ի՞նչպէս կը տօնեն Զատիկը :

4. ԴԱՍ. — ԾԱՂԿԱԶԱՐԴ

Ծաղկագարդ. — Զատիկէն ութ օր առաջ, եկեղեցին կը տօնէ Յիսուսի Երիքովէն Երուսաղէմ մտնելը, չարչարուիլն ու խաչուիլը : Յիսուս երբ կը մօտենայ Բեթփագէ ու Բեթանիա գիւղերուն, իր աշակերտներէն երկուքը կը զրկէ ուղպէսով երթան քերեն կապ-

ուած աւանակ մը՝ ըսելով թէ « Տէրը անոր պէտք ունի » :

Աշակերտները Յիսուսի հրամանը կը կատարեն, հանդերձներ կը դնեն գրաստին վրայ եւ կը հեծցը-

նեն Յիսուսը: Ժողովուրդը ցնծութեամբ՝ ոմանք իրենց հանդերձները, ուրիշներ ծառերէ ոստեր կըտրելով ձամբուն վրայ կը սփռէին « Ովսաննա » ազաղակելով:

Եկեղեցիները կը դարդարուին արմաւենիի ու ձիթենիի ճիւղերով ու ծաղիկներով, ասոր համար այս տօնը կը կոչուի Մաղկազարդ: Այս տօնին կ'երգուին « Որ վերօրհնիս յաթոս » . « Թագաւոր գօրով » « Ուրախ լեր, Սուրբ եկեղեցի » շարականները:

Դոնբացեի. — Մաղկազարդի իրիկունը՝ կը կատարենք Դոնբացեի արարողութիւնը որ միայն Հայ եկեղեցիին յատուկ է: « Դոնբացեք » ը օրինակ է Բրիտանոսի միւսանգամ գալուստին ու դատաստանին: Արարողութեան ատեն, Աւագ Խորանի վարագոյրը ծածկուած է, Հին ատեն, Ժողովուրդը գաւիթը կը կենար ու հոն կ'աղօթէր, եւ երբ « Զողորմութեան քո գլուան բաց մեզ, Տէր » շարականը կը սկսուէր, այն ատեն Ժողովուրդը եկեղեցի կը մտնէր: Հիմա Աւագ Խորանին վարագոյրը միայն փակուած կը մնայ, մինչեւ որ աս շարականը երգուի: Շատ սրտայոյզ է « Բա'ց մեզ, Տէր » ողբածայն շարականը զոր դպիրները կ'երգեն Ժողովուրդին կողմէ:

Հարցումներ. — Ե՞րբ կը տօնենք Մաղկազարդը: — Յիսուս ի՞նչ ըրաւ: — Այս տօնին, եկեղեցիներն ի՞նչպէս կը գարդարուին: — Ինչո՞ւ կ'ըսուի Մաղկազարդ: — Ո՞ր եկեղեցին կը կատարէ Դոնբացեքը եւ ինչի՞ նշան է: — Հին ատեն ժողովուրդը ո՞ր կըսպասէր: — Հիմա ի՞նչպէս կ'ըլլայ:

5. Դ.Ա.Ս. — Ա.Ի.Ա.Գ. ՇԱԲԱԹԸ

Յիսուսի սիրոյ ու բարոյականի վսեմ դասերն այս շաբթու եկեղեցիին մէջ աւանդուելուն համար, այս շաբթը Աւագ, այսինքն Մեծ Շաբաթ կոչուած է: Աւագ երկուշաբթի, երեքշաբթի, չորեքշաբթի օրերը խորանը բաց է, այս երեք օրերն ալ տէրունական են իրրեւ շարունակութիւն Մաղկազարդի, բայց ո՛չ Արեւազալի Ժամերգութիւն եւ ո՛չ « Տէր ամենակալ » աղօթք կայ, Մեծ Պահքի միւս օրերուն պէս: Ս. Պատարագ ալ չի մատուցուիր:

Աւագ Երկուշաբթի. — Այս իրիկուն Հայ. եկեղեցին Սուրբ Գրքէն ՄՅՆՊոց առաջին գլուխները կը կարդայ՝ յիշատակ աշխարհի ստեղծման ու նախածընողքի մեղանչելուն, և Աւետարանէն կը կարդացուի այն մասն ուր Քրիստոս կը յայտնէ Երուսաղէմ երթալու նպատակը, մատնուիլն ու մահուան դատապարտուիլը:

Աւագ Երեքշաբթի. — Յիսուս կը մարգարէանայ Տաճարին ու Երուսաղէմի կործանումն եւ անոնց նըկարագիւրը կ'ընէ:

Տանուտէր Մարդուն եւ Իմաստուն Կոյսերուն առակներով վերջին Դատաստանի պատկերները մեր աչքին առջեւ կը դնէ:

Աւագ Չորեքշաբթի. — Քահանայապետներ, ծերեր ու դպիրներ կը խորհին Յիսուսը բռնել: Յուդա, տասն երկու առաքեալներէն մէկը, ստակի փոխարէն կը խոստանայ անոնց ձեռքը մատնել Յիսուսը:

Իրիկունը կը կարդացուի Աստուածաշունչէն Սողոմոն Գոմոր քաղաքներու կործանման պատմութիւնը, ու Աւետարանէն՝ Յուդայի ընելիք վատ մատնութիւնը: Յուդայի գործած նոյն չարաչառութիւնը կոչուեցաւ արծաթսիրութիւն:

Հարցումներ. — Ի՞նչ կը նշանակէ Աւագ Շաբաթ, — Ե՞րբ գոց կը մնայ խորանը, — Աւագ Երկուշաբթի օրը ինչի՞ յիշատակ է: — Աւագ Երեքշաբթի օրը, Հին առեւ Աւագ Երեքշաբթի օրը ի՞նչ կ'ընէին: — Աւագ Չորեքշաբթի օրը ի՞նչ դէպքեր կը յիշատակուին:

6. ԴԱՍ. — ԱԻԱԳ ԵԱՐԱԹԸ [Շաբ.]

Աւագ Հինգշաբթի. — Յիսուսի անօրինական գործերը կը սկսին: Ճաշու ժամուն, սաղմոսներէ ու գլը-

քերէ ետք, օրհնութեան ազօթքներ կը կարդացուին: Յիսուս այսօր վերնատան մէջ կը հաստատէ Սուրբ Հաղորդութեան խորհուրդը՝ ըսելով, « Առէ՛ք, կե- ղէ՛ք, այս է մարմինս »: Աւետարանի ընթերցումէն ետք, « Հաւատամքի » ատեն կը բացուի սեղանն որ բոլորովին սպիտակ զարդարուած է: Այնուհետեւ հանդիսաւոր Պատարագ կը մատուցուի:

Իրիկունը « Ռանլուայի » արարողութիւն կը կատարուի, օրինակ Քրիստոսի խոնարհութեան ու մարդասիրութեան: Արարողութիւնը կը սկսի « Ողորմեա՛ ինձ Աստուած » սաղմոսով, որուն կը յաջորդէ « Այսօր կանգնեցաւ աւազան մկրտութեան » շարականն, յետոյ ազօթքներ ու գեղեցիկ տաղեր:

Հինգշաբթի գիշեր կը կոչուի « Լացի գիշեր »: Սեղանը կը փակուի սեւ վարագոյրով:

Աւագ Ուրբաթ. — Յորեկին, Քրիստոսի խաչելութեան ատեն տեղի ունեցած նշանաւոր դէպքերը կը կարդացուին:

Իրիկունը « Համբարձի » շարականէն ետք, կը կատարուի թաղման կարգը մեծ թափօրով: Այս միջոցին կ'երգուի « Պարգեւատուն ամենեցուն » շարականը:

Աւագ Շաբաթ. — Զատիի նախընթաց օրն է Աւագ Շաբաթ, ճրագալոյց: Եկեղեցին՝ առտուն կը շարունակէ Քրիստոսի թաղման կարգը. ժամերգութեան աւարտման կը կարդացուի գերեզմանի կնքման աւետարանը:

Ս. Զատիի առաւօտ. — Առտուն ժամերգութեան « Փառք ի բարձունս » երգէն առաջ, եպիսկոպոսը կամ քահանան՝ իբրեւ աւետաւոր հրեշտակ՝ կ'աւետէ Յիսուսի Յարութիւնն՝ ըսելով « Քրիստոս յարեա՛ւ ի

մեռելոց »: Եկեղեցին այսօր կ'երգէ Ներսէս Լամբրոնացիին շինած « Այսօր յարեաւ ի մեռելոց » գեղեցիկ շարականը:

Հարցումներ: — Աւագ Հինդարթի ի՞նչ կը կարգացուի: Իրիկունն ի՞նչ կը կարգացուի: — Յիսուսի տնօրինական գործերն ե՞րբ կը սկսին: — Յիսուս ո՞ր կատարեց Հաղորդութեան խորհուրդը: — Ե՞րբ կը բացուի սեղանը: — Ե՞րբ եւ ինչի՞ օրինակ կը կատարուի Ոտնուայ: — Ի՞նչ կ'երգուի: — Ե՞րբ է լացի գիշերը: — Աւագ Ուրբաթ ցորեկին ի՞նչ կը կատարուի: — Իրիկունը: — Զատիկէն առաջ ո՞ր օրը դարձեալ ճրագալոյց է: — Առտուն ի՞նչ կ'ընեն: — Ե՞րբ կ'աւետեն « Քրիստոս յարեաւ »: — Այսօր եկեղեցին ի՞նչ կ'երգուի: — Ո՞վ գրեց այս շարականը:

7. ԳԱՍ. — ՅԻՍՈՒՍԻ ՀԱՄԲԱՐՃՈՒՄԸ

Յարուբնէն ետք, Յիսուս քառասուն օր աշակերտներուն երեւնալով՝ զանոնք կը հրահանգէ: Կը հրամայէ Աւետարանը քարոզել բոլոր աշխարհի: Բայց կը պատուիրէ որ սպասեն, Երուսաղէմի մէջ, այն շնորհքին զոր պիտի ընդունէին Ս. Հոգիին զալովը: Երեւալ նաև Մարիամ Մաղղաղինացիին եւ ուրիշ հինգ հարիւր հաւատացեալի, եւ քաջալերեց զանոնք:

Յիսուսի Համբարձումը. — Քառասուն օր ետք, Յիսուս առաքեալները տարաւ Բեթանիա ու Զիթենիներու լեռը հանեց զանոնք: Հոն՝ բազկատարած՝ օրհնութիւն տուաւ եւ վերացաւ երկինք: Ամպը զանիկա ծածկեց առաքեալներու աչքէն: Մինչդեռ անոնք ապշած՝ Յիսուսը կը դիտէին, երկու հրեշտակ, սպիտակ հանդերձներով, մարդու կերպարանքով երեւցան ու ըսին անոնց. « Այս Յիսուսը որ երկինք վերացաւ, այնպէս ալ պիտի գայ օր

մը:» Այն ատեն առաքեալներն երկրպագելով՝ ուրախութեամբ դարձան Երուսաղէմ ու միշտ տաճարին մէջ կը գովէին եւ կ'օրհնէին Աստուած, եւ կը սպասէին երկնային զօրութիւնն ընդունելու: Համբարձման տօնը միշտ Հինշաբթի օր կը պա-

ասհի եւ այս տօնին կ'երգուի « Համբարձաւ Տէրն մեր » շարականը:

Երկրորդ Ծաղկազարդ. — Համբարձման տօնին յաջորդ Կիրակին կը կոչուի Եկրորդ Ծաղկազարդ: Այս երկրորդ Ծաղկազարդը որ յիշատակ է Յիսուսի վերին Երուսաղէմ մտնելուն՝ հրեշտակներու առաջնորդութեամբ՝ միայն մեր եկեղեցիին յատուկ է:

Այս տօնին երգուած « Մեծահրաշ » շարականը,

գոր Գրեգոր Վկայասէր կաթողիկոսը գրած է, կը պատմէ սոյն աւանդութիւնը:

Հարցարան. — Յիսուս իր յարութիւնէն ետքը, աշակերտներուն քանի՞ օր երեւցաւ եւ ի՞նչ ըրաւ: — Որո՞նք երեւցաւ նաեւ: — Քառասուն օր ետք, Յիսուս ի՞նչ ըրաւ իր աշակերտները: — Լերան վրայ ի՞նչ եղաւ: — Երբ Յիսուս երկինք վերացաւ, աշակերտներն ի՞նչ ըրին: — Համբարձման տօնը ե՞րբ կը կատարենք: — Այս տօնին ի՞նչ կ'երգուի: — Յաջորդ օրը ի՞նչ կը կոչուի: — Ինչի՞ յիշատակ է: — Այս տօնին ի՞նչ կ'երգուի:

Ց ԴԱՍ. — ԱՄՓՈՓՈՒՄ Բ. ԱՄՍՈՒԱՆ

1. Վարդավառ կամ Այլակերպուրիւն. — Այլակերպութիւնը առաջ Վարդավառ կը կոչուէր. Լուսաւորիչի հրամանաւ Այլակերպութիւն կոչուեցաւ:

Վարդավառին աղանի թուցրնելու, չուր սրակելու սովորութիւնը շատ հին է, մեր կուսպաշտ նախնիքներէն մնացած:

2. Յիսուսի խաչելութիւնն ու քաղոււր. — Յիսուս ուրբաթ առտու խաչուեցաւ Պոնտացի Պիղատոսին հրամանով. Յիսուս խաչին վրայ աղօթեց Աստուծոյ որ ներէ գինք խաչողներուն, որովհետեւ չէին գիտեր թէ ի՞նչ կ'ընեն:

Ժամը վեցին արեգակը խաւարեցաւ եւ բոլոր աշխարհ մթնեց:

Ժամը իննին գերեզմանները բացուելով՝ շատեր յարութիւն առին:

3. Յիսուսի յարութիւնը. — Յիսուսի մօտիկ ազգական կիներ գերեզմանին այցելութեան գալով՝ տեսան որ Յիսուս յարութիւն առած է:

Յիսուսի յարութիւն առած օրը կը կոչուի Զատիկ:

4. Ծաղկազարդ. — Զատիէն ութ օր առաջ, Յիսուսի երթողէն երուսաղէմ մտնելու յիշատակը Ծաղկազարդ կը կոչուի: Իրիկունը Դռնբացեքի արարո-

ղութիւն կը կատարուի: Այդ միջոցին Աւագ խորանին վարագոյրը կը գոցուի:

5. Աւագ շաբաթ. — Յիսուս իր սիրոյ ու բարոյականի վսեմ դասերն այս շաբթուն աւանդած ըլլալով Աւագ շաբաթ կը կոչուի:

Աւագ Բշ. օր աշխարհի ստեղծման յիշատակն է:

Աւագ Գշ. օր Յիսուս կը մարգարէանայ Տաճարին կերծանումը: Աւագ Դշ. օր Յուդայ կը խոստանայ Յիսուսը մատնել:

6. Աւագ հիեզաբբի, Աւագ ուրբաթ, Աւագ շաբաթ — Աւագ Եշ օրը, Յիսուս վերնատան մէջ կը կատարէ Ս. Հաղորդութեան խորհուրդը: Իրիկունը ոտնալուայի արարողութիւնը կը կատարուի: Աւագ Եշ. օր «Լացի գիշեր» կը կոչուի:

Աւագ Ուրբաթ իրիկուն, Թաղման մեծ կարգը կը կատարուի թափօրով:

Աւագ շաբաթ իրիկուն ճրագալոյց է, և պատրաստութիւն Ս. Զատիկի տօնին:

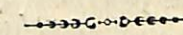
Ժամերգութեան աւարտման, կը կարդացուի գերեզմանի կնքման աւետարանը:

Զատիկ. — Յաջորդ օրը Զատիկ է և «Քրիստոս յարեաւ ի մեռելոց» կ'աւետենք իրարու:

7. Յիսուս իր Յարութենէն ետք, 40 օր աշակերտները հրահանգելէ ետք, Համբարձաւ Զիթենիներու լեռին վրայ, մինչդեռ աշակերտները ապշած՝ Յիսուսի վերելքը կը դիտէին:

Հրեշտակներն ըսին թէ Յիսուս դարձեալ պիտի գայ օր մը: Այն ատեն, առաքեալներն ուրախութեամբ երուսաղէմ դարձան և տաճարին մէջ միշտ կը գովէին և կ'օրհնէին Աստուած:

Համբարձման տօնին յաջորդ կիրակին կը կոչուի Երկուրդ Ծաղկազարդ որ մեր եկեղեցիին յատուկ է:

ԱՇԽԱՐՀԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

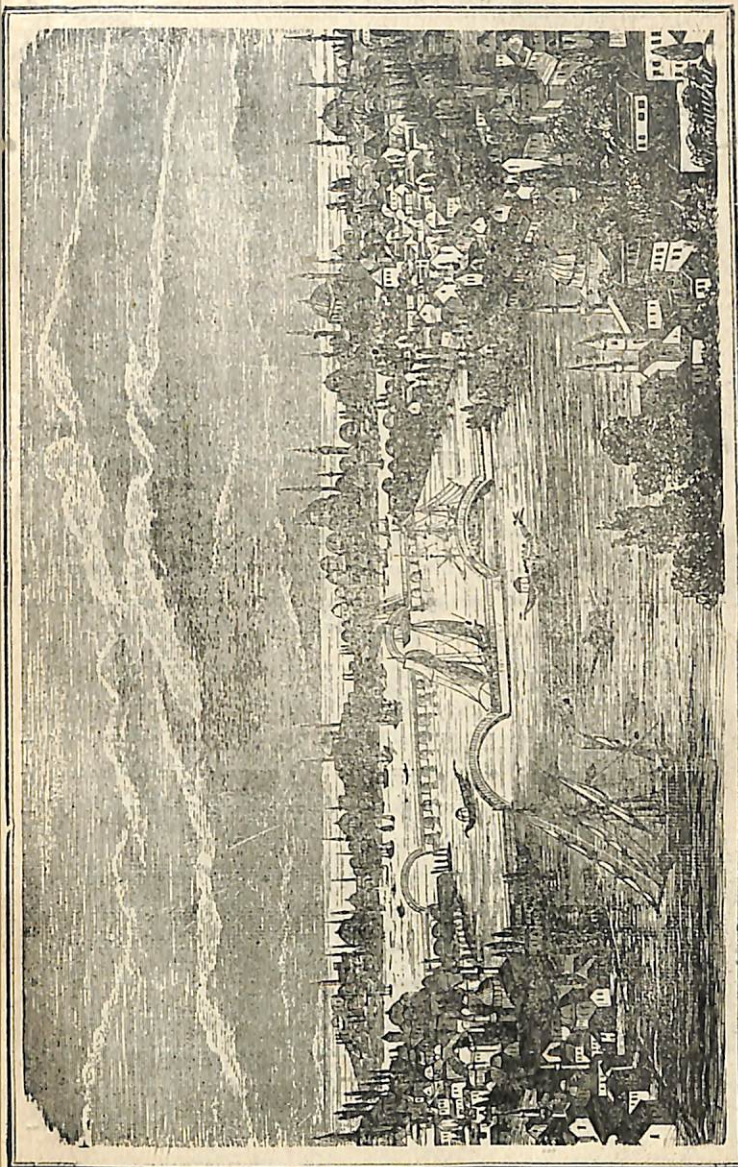
1. ԳԱՍ. — Կ. ՊՈԼՍՈՑ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆԸ

1. Կ. Պոլսոյ հիմնարկութիւնը. — Բրիտտոյ 658 տարի առաջ, Մեգարացի դադթականներ հիմնեցին Բիզանդիոն քաղաքը զոր Մեծն Կոստանդիանոս կայսրը Բրիտտոսի 330 թուին նորոգելով ու ընդարձակելով՝ կոչեց Նոր-Հռոմ: Յետագայ դարերուն մէջ՝ Նոր-Հռոմը Կ. Պոլիս կոչուեցաւ Մեծն Կոստանդիանոսի անունով:

2. Կ. Պոլիս կը շէնցայ. — Մեծն Կոստանդիանոսի յաջորդ Կոստանդ կայսրը առաջ տարաւ քաղքին շինութիւնը (337—361): Վաղէս (364—378) շինեց Զրամբարը (Պին պիր սիրեկ) եւ Մեծն Թէոդոս ալ զարդարեց քաղաքը: 395ին ոստանիկ քաղաք դարձաւ:

3. Կ. Պոլսոյ փառաւոր առումը. — Սուլթան Մէհմէտ Բ. Ֆաթիհ, 1453 Մայիս 29ին, Կ. Պոլիս քաղաքն առաւ 40 օր պաշարելէն ետք: Նորոգել տուաւ նօրն աւսարակները (Նէսի-գուլի) եւ հին պալատը. հրամայեց կառուցանել էյուպի ու Ֆարիսիյի մզկիթները:

4. Կ. Պոլիս մայրաքաղաք Օսմանեան կայսրութեան. — 1453 եւ ի վեր Օսմ. Կայսրութեան մայրաքաղաքն եղաւ Կ. Պոլիս: Ասկէ առաջ նախ Պրուսա քաղաքն եւ յետոյ Էտրընէ քաղաքն եղած են: Օսմանցի Սուլթանները քաղաքը դեղազարդեցին հոյակապ պալատներով, մզկիթներով ու բարեգործական հաստատութիւններով:

Հարցումներ. — 1. Ե՛րբ հիմնուեցաւ Կ. Պոլիսը: — Ո՞վ նորոգեց եւ որո՞ւ անուեով կոչուեցաւ քաղաքը: — 2. Որո՞նք առաջ տարին քաղրին շինութիւնը: — Ե՛րբ ոստանիկ քաղաք դարձաւ: — 3. Օսմանցի ո՞ր Սուլթանը տիրեց քաղրիս: — Ֆաթիհ Սուլթան Մէհմէմէտ ինչե՞ր շինել տուաւ: — 4. Կ. Պոլիս ե՛րբ մայրաքաղաք եղաւ Օսմ. Կայսրութեան: — Անկէ առաջ ո՞ր քաղաքներն էին: — Օսմանցի Սուլթանները ինչո՞վ գեղազարդեցին քաղաքը:

2. ԳԱՍ. — Կ. ՊՈԼՍՈՑ ԿԱՌԱՎԱՐՈՒԹԻՒՆԸ

5. Կ. Պոլսոյ կառավարութիւնը. — Ոստիկանութիւն, Թաղապետութիւն ու Դատարաններ կը կազմեն

Կ. Պոլսոյ կառավարութիւնը:

6. Ոստիկանութեան պաշտօնը. — Ոստիկանութիւնը կը հսկէ որպէս զի մըսա մը չգայ պարկէշտ քաղքըցիներուն, սխալ բանի մը վրայ վէճ կամ կռիւ չպատահի, անհատներուն իրաւունքները չկորսուին:

Ոստիկանութիւնը կը կազմեն ոստիկան-զինուորները, ոստիկանները, գովեստները: Ասոնց բնական ու սպասած շէնքերը պահականոց կը կոչուին: Պահականոցին պետն է Հաղարպետ մը որուն յանձնուած է բոլոր թաղին հսկողութիւնը և անոնց ալ պետն է Ոստիկանութեան Նախարարը:

7. Թաղապետութեան պաշտօնը. — Թաղապետութիւնը կը հսկէ փողոցներուն մաքրութեան, աւելի ու ջրել կուտայ, հոգ կը տանի որ ծախուած անունդները լաւ ըլլան, եւ հանրութիւնը գէշ սնունդ չը դնէ, ժողովուրդին առողջութիւնը չխանգարի:

Թաղապետական պաշտօնեաներու բնական տեղը թաղապետութիւն կը կոչուի: Թաղապետական շրջանակներն ունին իրենց թաղապետարանը: Թաղապետ-

ներուն կը հսկէ Շահապետութիւնը [Շեհր-էմանքի]: Կ. Պոլսի մէջ կայ տասը Թաղապետական Շրջանակ:

8. Դատարաններու պաշտօնը. — Ժողովրդին մէջ սխալումներու հետեւանքով ծագած վէճերն ու դատերը կը քննեն, կը դատեն ու վճիռ կ'արձակեն՝ անմեղութիւնն ու արդարութիւնը երեւան հանելու համար: Կ. Պոլսոյ մեծ դատարանը Այա-Սօֆիայի մօտ մեծ ապարանք մըն է: Դատարաններու պետը կը կոչուի Արդարութեան Նախարար:

Հարցումներ. — 5. Որո՞նք կը կազմեն Կ. Պոլսոյ կառավարութիւնը: — 6. Ոստիկանութեան պաշտօնն ի՞նչ է: — Որո՞նք կը կազմեն Ոստիկանութիւնը: — Ո՞վ կը կոչուի Ոստիկանութեան Նախարար: — 7. Ի՞նչ է Թաղապետութեան պաշտօնը: — Ո՞վ կը հսկէ Թաղապետներուն վրայ: 8. Ի՞նչ է դատարաններու պաշտօնը: — Ո՞ւր է Կ. Պոլսոյ մեծ դատարանը: — Դատարաններու պետը ի՞նչ կը կոչուի:

3. ԳԱՍ. — Կ. ՊՈԼՍՍ ՔԱՂԱՔԸ

9. Քաղաքին դիրքը: — Կ. Պոլիս կամ Սաւանյօլ եռանկիւնաձեւ հոյակապ քաղաք մըն է Մարմարա ծովուն, Վոսփորի նեղուցին ու Ոսկեղջիւրին եզերքը: Վոսփորի նեղուցը Մարմարան ու Սեւ ծովն իրար կը միացրնէ: Վոսփորէն կազմուած է Ոսկեղջիւրի ծոցը որ Ղալաթիոյ ու Սթամպուլի միջեւ կ'իյնայ:

Կ. Պոլսոյ եռանկիւնն ունի երեք կող. Ոսկեղջիւրը հիւսիսային կողին առջեւ է. Մարմարան հարաւայինին առջեւ. զազաթն ալ, արեւելեան կողմը, Վոսփորի նեղուցին բերանը. իսկ խարխիւը արեւմտեան կողմն է ցամաքին կցուած:

10. Կ. Պոլսոյ զուռները. — Քաղաքը հին ատեն չըջապատուած էր պարիսպով մը որոնցմէ շատերը դեռ կան :

Պարիսպը շատ դուռներ ունի : Հին ատեն գիշերը կը գոցուէին ատոնք : Հիւսիսային կողմը, Ոսկեղջիւրի ծոցին եզերքը բացուած դուռներն են, արեւմուտքէն արեւելք, Ֆենեք գաբու, Այա գաբու և Օսուց գաբու : Հարաւային կողմը, Մարմարայի եզերքը, արեւելքէն արեւմուտք, Պահնե գաբու, Տալուս բաւա գաբու, Յենի գաբու և Սամաթիա գաբու :

Արեւմտեան կողմը, ցամաքին վրայ, հարաւէն դէպ ի հիւսիս բացուած են Յեսի գուլի գաբու, Սիլիվրի գաբու և Թօլի գաբու :

Կ. Պոլսոյ թաղերն այդ տասն ու չորս դուռնէն ներս են :

Հարցումներ. Կ. Պոլիս քաղաքն ի՞նչ ձեւ ունի : — Վոսփորի նեղուցն ո՞ր ծովերը կը ձեւացնէ եւ ո՞ր ցամաքները կը բաժնէ : — Ո՞րքէ կազմուած է Ոսկեղջիւրի ծոցը : — Որո՞նք են Կ. Պոլսոյ եռանկիւնի երեք կողը : — Որո՞նք են Կ. Պոլսոյ զուռները : — Հիւսիսային կողմը ո՞ր դուռները կան : — Հարաւային կողմը : — Արեւմտեան կողմը : — Ո՞րք են Կ. Պոլսոյ թաղերը :

4. ԳԱՍ. — Կ. ՊՈԼՍՈՑ ԹԱՂԵՐԸ

11. Թաղային բաժանում. — Քաղաքը բաժնուած է բազմաթիւ թաղերու որոնցմէ ոմանք Ոսկեղջիւրի եզերքը, ոմանք Մարմարայի եզերքը, որ մէկն արեւմտեան կողմը. պարսպին կից, եւ մնացեալներն ալ ներսի մասին մէջ են :

12. Հիւսիսային թաղեր. — Հիւսիսային կողմը, Ոսկեղջիւրի եզերքը, արեւելքէն դէպի արեւմուտք, կան Սիրիենի, Օսուց գաբու, Ճիւպալի, Ֆենեք ու Պալաթ թաղերը :

Օտուն գաբու թաղն ունի Պահնե գաբու եւ Օսուց գաբու թաղային շրջանակները՝ Ոսկեղջիւրի եզերքը : Ֆէնէր ունի թաղային համանուն շրջանակը, ու Այա գաբու, Ոսկեղջիւրի եզերքը :

Պալաթ ունի թաղային համանուն շրջանակը, Պալաթ գաբու, նմանապէս Ոսկեղջիւրի եզերքը :

13. Հարաւային թաղեր. — Հարաւային կողմը, Մարմարայի եզերքը, արեւելքէն դէպի արեւմուտք կան Այա Սօֆիա, Գոււմ գաբու, Լանկա ու Սամաթիա :

Գոււմ գաբուի թաղային շրջանակն է համանուն թաղը, Մարմարայի եզերքը :

Լանկա ունի Տալուս փաւա և Յենի գաբու՝ Մարմարայի եզերքը :

Սամաթիա ունի Սամաթիա գաբու, Նարլը գաբու, Յեսի գուլի՝ Մարմարայի եզերքը, եւ Սիլիվրի գաբու՝ ցամաքի կողմէն :

14. Արեւմտեան թաղ. — Կ. Պոլսոյ արեւմտեան կողմը, պարսպին կից կը գտնուի Թօլի գաբու թաղը :

15. Ներսի թաղեր. — Կ. Պոլսոյ ներսի թաղերն են Ֆաթիհ, Յենի Պահնե, Ագ սեռայ, Պայազլիս ու Սիւլեյմանիէ :

Հարցումներ. — 11. Կ. Պոլիս ի՞նչպէս բաժնուած է : — Ո՞ր թաղերը Ոսկեղջիւրի, Մարմարայի եզերքն են : — Արեւմտեան կողմը : — Ոսկեղջիւրի եզերքը որո՞նք կան : — Օտուն գաբուն ո՞ր թաղային շրջանակներն ունի : — Ֆէնէր : — Պալաթ : — Հարաւային թաղերն որո՞նք են : — Գոււմ գաբուն ո՞ր թաղ. շրջանակներն ունի : — Լանկա : — Սամաթիա : — Արեւմտեան կողմը ո՞ր թաղը կայ : — 15. Որո՞նք են ներսի թաղերը :

5 ԴԱՍ. — ՎԱՐՉԱԿԱՆ ԲԱԺ-ԱՆՈՒՄ

16. Երեք քաղաք՝ մէկ քաղաք. — Օսմանեան կայսրութեան մայրաքաղաքը կը բաղկանայ երեք առանձին քաղաքէ, Ասամպօլ, Բերա, Իսկիւսար: Ատոնք իրարմէ կը բաժնուին Վոսփօրի նեղուցով եւ Ոսկեղջիւրի ծոցով: Ատոնցմէ մէկը, Իսկիւսար: Ասիական եզերքն է, միւս երկուքն ալ՝ Եւրոպական եզերք: Բերա ու կալաթա Ոսկեղջիւրի հիւսիսային եզերքն են:

17. Թաղապետական շքանակ. — Երեք քաղաքները սա Թաղապետական Երջանակներն ունին, 1. Սուլթան Պայազիս, 2. Սուլթան Մեհմետ, 3. Ճեհանբաւա (Սամաթիա), 4. Պեթիքբաւ, 5. Եհնի գիւղ, 6. Բերա—Կալաթա, 7. Պեօլլիք սերե, 8. Դանլընա, 9. Իսկիւսար, 10. Գասք գիւղ:

18. Բնակիչ. — Կ. Պոլսոյ բնակիչներուն թիւն է 1 միլիոն կամ քիչ մը աւելի. բազմամարդութեամբ աշխարհիս տաներորդ քաղաքն է: Առաջին բազմամարդ քաղաքն է Լոնսոն (Անգլիա):

19. Կ. Պոլսոյ բլուրները. — Սթամպօլ սա եօթը բլուրին վրայ կը բարձրանայ. արեւելեան կողմէն սկսինք, 1. Սերայ պուրնու կամ Այա Սօֆիա, 2. Սուլթան Պայազիս, 3. Սերասֆէրիյէ, 4. Ֆաթիհիյէ, 5. Սեյիմիյէ, 6. Թեֆֆիւր սերայ, 8. Էսիւրնե գաբու:

Հարցումներ — 16. Կ. Պոլիս քանի՞ քաղաքէ կը բաղկանայ: — Ո՞րը Ասիական եզերքն է — Որո՞նք Եւրոպական եզերքը: — Կալաթա ու Բերա Ոսկեղջիւրի ո՞ր կողմը կը գտնուին: — 17. Կ. Պոլիս քանի՞ Թաղապետութեան բաժնուած է: — 18. Քանի՞ միլիոն բնակիչ ունի — Բազմամարդութեամբ աշխարհիս քանի՞երորդ քաղաքն է. — 19. Որո՞նք են Կ. Պոլսոյ բլուրները:

6 ԴԱՍ. — ՊԱՂԱԹ ՈՒ ԹՕՓ ԳԱՅՈՒ

20. Պալաթ. — Պոլսոյ հիւսիսային ու արեւմտեան կողմը, Ոսկեղջիւրի եզերքը կը գտնուի Պալաթ որ երկու դուռ ունի. մէկը Պալաթ գաբու՝ Ոսկեղջիւրի վրայ, միւսը՝ Էսիւրնե գաբու որ ցամաքին վրայ կը բացուի:

21. Բնակիչ. — Պալաթու ազգաբնակչութիւնը կը կազմեն Թուրք, Հայ, Յոյն եւ Հրեայ:

22. Կալաթ Ս. Հրեշտակապետ եկեղեցի. — Հայերը Պալաթու մէջ ունին Ս. Հրեշտակապետ անունով եկեղեցի մը ու դպրոց մը:

23. Գարակէօմքիւ. — Պալաթէն վեր է Գարակէօմքիւ ուր կար Ս. Յովնան Ոսկեբերան եկեղեցին, նշանաւոր ուխտատեղի, « Պզտիկ Արմաշ » կոչուած, որ 1900ի ամառը այրեցաւ:

24. Ֆէնէր. — Բուն Ֆէնէրի մէջ է Յոյներու Պատրիարքարանը՝ Ս. Գէորգ եկեղեցին ու վարժարանը: Ֆէնէրի զառիվերին վրայ է Ֆաթիհիէ մզկիթը: Ֆէնէրի ու Պալաթի մէջտեղը, ծովեզերքը, կայ պուլկարական երկաթաշէն եկեղեցին:

25. Թօփ գաբու. — Քաղքին արեւմտեան կողմն է Թօփ գաբու, որուն դուռը կը բացուի ցամաքին վրայ: Ասկէ մինչեւ Ազ սէրայ երկնցած է թրամուէի դիմ մը որ կ'երթայ մինչեւ Էմին Էօնիւ:

Թօփ գաբուի բնակիչները՝ Թուրք, Հայ եւ Յոյն: Պարսպին քովն է Սուլու գուլե ուր կը բնակին բաշաները:

Հայերն ունին Ս. Նիկողոս եկեղեցին ու դպրոցը:

Հարցումներ. — 20. Ո՞ր կը գտնուի Պալաթ: — 21. Որո՞նք կը կազմեն Պալաթի ազգաբնակչութիւնը. — 22. Հայերը ո՞ր եկեղեցին

ունին. — 23. Ո՛ւր կը գտնուի Գարակէօմբիւկ. — Ո՞ր եկեղեցին կար. — 24. Յոյները Ֆէնէթի մէջ ի՞նչ ունին. — Պուլկարնե՛րը. — 25. Ո՛ւր է Թօփ գաբու. — Ասկէ մինչեւ Ագ-սէրայ ի՞նչ կայ. — Որո՞նք կը բնակին Սուլու գուլէ. — Ո՛ւր է Ս. Նիկողոս եկեղեցին

7 . ԴԱՍ. — ՍԱՄԱԹԻԱ

26. Սթամպուլի հարաւ-արեւմտեան կողմը, Մարմա-րայի եզերքը, կը գտնուի Սամաթիա որ չորս դուռ ունի. Նարլը գաբու Սամարիա գաբու՝ ծովու կողմէն, Եէսի գուլէ և Սիլիվրի գաբու՝ ցամաքի կողմէն:

27. ԲՆԱԿԻՅ. — Սամաթիոյ մէջ կը բնակին Թուրք, Հայ, Յոյն ազգեր և Եւրոպացի գաղթականներ:

28. Սամաթիոյ Հայոց եկեղեցիները. — Հայերը Սամաթիոյ մէջ ունին երեք եկեղեցի, Ս. Գէորգ, Ս. Յակոբ և Ս. Յովհաննէս, ու դպրոց:

Նարլը Գաբուի մէջ է Ս. Յովհաննէս աւետարանիչ, Ազդային հիւանդանոցը նախապէս այդ եկեղեցիին շրջափակին մէջ էր:

29. Նարլը գաբուի ճեղքի ճեղքները. — Նարլը գաբուի թաղին համանուն դրան քով է Միբախտ մեանիսը. Նարլը գաբուի եւ Եէսի գուլէի մէջտեղ կայ Մեմեք գաբու (Մարմարայի աշտարակը) որուն հիմերը ջրի մէջ են:

Մէրմէր գաբուի ձախ կողմը կայ Եէսի գուլէ, աջ կողմն ալ՝ համանուն աշտարակները:

Հարցումներ. — 26. Ո՛ւր կը գտնուի Սամաթիա. — 27. Որո՞նք կը բնակին Սամաթիա. — 28. Հայերը հոս քանի՞ եկեղեցի ունին. — 26. Որո՞նք են Նարլը գաբուի ճեղքները.

8. ԴԱՍ. — ԱՄՓՈՓՈՒՄ ԵՐԿՐՈՐԳ ԱՄՍՈՒԱՆ

4. Պոլսոյ պապմութիւնը. — (1—4) Կ. Պոլիս նախապէս կը կոչուէր Բիւզանդիոն: Ապա՝ Մեծն Կոստանդինոսի անունով Կ. Պոլիս կոչուեցաւ:

Օսմանցիները 1453 Մայիս 29ին կ'առնեն քաղաքը:

Կ. Պոլսոյ կառավարութիւնն ու Դատարանները կը կազմեն Կ. Պոլսոյ կառավարութիւնը:

Քաղթից դիրքը, — (9—10) Կ. Պոլիս եռանկիւնուձև գիրք մ'ունի՝ վաստորի նեղուցը ու Ոսկեղջիւրի եզերքը:

Վաստորի նեղուցէն՝ որ Մարմարան Սեւ ծովու հետ կը միապընէ՝ կազմուած է Ոսկեղջիւրի ծոցը:

Կ. Պոլիս շրջապատուած է պարսպով մը որ շատ դուռ ունի:

Կ. Պոլսոյ բաղերը. — (11—15) Քաղաքը բաժնուած է բազմաթիւ թաղերու: Հիւսիսային թաղերը Ոսկեղջիւրի եզերքն են, Հարաւային թաղերը Մարմարայի եզերքը, Արեւմտեան թաղը Թօփ գաբուի պարիսպին կից է:

Վարչական բաժանում. — (16—19). Կ. Պոլիս շինուած է 7 բլուրի վրայ եւ երեք առանձին քաղաքէ կը բաղկանայ, Սքամպուլ, Բիւսա և Իւսկիւսար: Կայ 10 թաղապետական քրջանակ:

Պալատ ու Թօփ գաբու. (20—25). Պոլսոյ հիւս. արեւմտեան կողմը, Ոսկեղջիւրի եզերքն է Պալատն ուր կայ Ս. Հրեշտակապետ եկեղեցին:

Գարակէօմբիւկի մէջ՝ Ս. Յովհան Ոսկերեւան: Ֆէնէթի մէջ կան Ֆարիհիե մզկիթը, Յոյն Պատրիարքարանն ու վարժարանը, եւ Պուլկար եկեղեցին:

Սամաթիա. (26—29). Սթամպուլի հարաւային արեւմտեան կողմն է Սամաթիա որ չորս դուռ ունի: Հայերը հոս ունին երեք եկեղեցի եւ դպրոց:

Թ Ո Ւ Ա Բ Ա Ն Ո Ւ Թ Ի Ի Ն

1 ԴԱՍ. — ՀԱՐԻՐ

1. Հարիւր բիւր. — Եթէ իննսուներ իննից վրայ մեկ աւելցընենք, կ'ունենանք հարիւր:

2. Հարիւրը կ'արժէ տասր տասնաւոր. — 99ին վրայ 1 աւելցընել կամ 90ին վրայ 10 աւելցընել՝ մի է նոյն բանն է. եւ ինչպէս որ 90ը կ'արժէ ինը տասնաւոր, այսպէս ալ հարիւրը կ'արժէ ասոր ասանաւոր եւ կը գրուի 100:

3. Հարիւրաւոր. — Հարիւրը մեկ հարիւրաւոր ալ կ'ըսուի: Ուրեմն, ինչպէս որ տասը միաւորով մէկ տասնաւոր կազմեցինք, կրնանք տասը տասնաւորով ալ մէկ հարիւրաւոր կազմել:

1. — Ի՞նչ թիւ կ'ունենար երբ 99ին վրայ 1 աւելցընենք. — 2. Քանի՞ տասնաւոր կ'ընէ 100ը. — 3. — Ուրիշ ի՞նչպէս կ'ըսուի 100ը.

Վարժուր. — 1. Հակառակէն գրեցէք 100էն 90 թիւերը: — 2. Գրով գրեցէք 69էն 77 թիւերը: — 3. Սա թիւերուն մէջ քանի՞ տասնաւոր եւ քանի՞ միաւոր կայ. 39, 87, 40, 67, 29, 34, 92, 14:

2. ԴԱՍ. — ՀԱՐԻՐԱՅԻՆՆԵՐ

4. Հարիւրաւորները ի՞նչպէս կը կազմուին, — Սա խոշոր լուցկիին տուփը պարզենք հոս, սա տետրակիւ վրայ. յետոյ մէկիկ մէկիկ առնելով տասնական

հատ իրարու քով դնենք ու թելով մը կապենք. այս առաջին կապը մէկ տասնաւոր է: Տասը հատ այսպէս կապենք եւ տասն ալ քովէ քով բերելով խոշոր թելով մը մէկ ծրար ընենք. այս ծրարը կը պարու-նակէ տասը տասնաւոր, եւ հարիւր հատ լուցկի է: Ուրեմն սա խոշոր ծրարը մէկ հարիւրաւոր ըսել է: Այս կերպով մենք կրնանք՝ ինչպէս տասնաւոր, նոյնպէս հարիւրաւոր արժող ծրարներ շինել:

4. — Հարիւր լուցկի ունենալու համար ի՞նչպէս հաշուելու է:

Վարժուր. — 4. 2էն սկսեալ մինչեւ 40, գրեցէք բոլոր թիւերը 2 առ 2: — 5. Մի եւ նոյն թիւերը հակառակ կողմէն գրեցէք 40էն սկսեալ: — 6. 3էն սկսեալ մինչեւ 30 թիւերը գրեցէք 3 առ 3: — 7. 40էն մինչեւ 100 թիւերը գրեցէք 2 առ 2:

3 ԴԱՍ. — 100ԷՆ 199

5. Ի՞նչպէս կը համրեն հարիւրաւորով. — Հարիւրաւորներն ալ միաւորներու եւ տասնաւորներու պէս կարելի է համրել:

Մէկ	հարիւրաւոր	կամ հարիւր	կը գրուի	100
Երկու	»	» երկու հարիւր	»	200
Երեք	»	» երեք հարիւր	»	300
Չորս	»	» չորս հարիւր	»	400
Հինգ	»	» հինգ հարիւր	»	500
Վեց	»	» վեց հարիւր	»	600
Եօթը	»	» եօթը հարիւր	»	700
Ութը	»	» ութը հարիւր	»	800
Ինը	»	» ինը հարիւր	»	900

6. Հարիւրէն սկսած՝ կրնանք համրել անոր վրայ աւելցնելով 1էն մինչեւ 99 թիւերը զոր արդէն կը ճանչնանք:

Հարիւր մէկ կը գրուի	101	Հարիւր տասը կը գրուի	110
Հարիւր երկու	» 102	Հարիւր տասնը մէկ	» 111
Հարիւր երեք	» 103	Հարիւր տասն երկու	» 112
Հարիւր չորս	» 104	Հարիւր տասն երեք	» 113
Հարիւր հինգ	» 105	Հարիւր տասնը չորս	» 114
Հարիւր վեց	» 106	Հարիւր տասնը հինգ	» 115
Հարիւր եօթը	» 107	Հարիւր տասնը վեց	» 116
Հարիւր ութը	» 108	Հարիւր տասնը եօթը	» 117
Հարիւր ինը	» 109	Հարիւր տասնը ութը	» 118
		Հարիւր տասնը ինը	» 119

Այսպէս կրնանք հաշուել մինչեւ հարիւր իննսունը ինը, որ կը գրուի 199:

5. — Ինչպէս կը համրուին հարիւրաւորներ: — 6. — Ինչպէս կը համրուի 100էն մինչեւ 199:

Վարժուք. — 8. Գրով գրեցէք հետեւեալ թիւերը. 17, 23, 67, 107, 43, 137, 157, 127, 71, 32, 76, 171, 173, 175, 120, 16, 19, 45, 89, 136, 148, 119, 67, 108, 91, 54, 98, 163, 184, 191, 187, 179.

4. ԴԱՍ. — 200էն 999

7. — Հարիւր իննսունը ինը եւ մէկ՝ կ'ընէ երկու հարիւր, որ կը գրուի 200: 200էն սկսելով առաջին 99 թիւերը՝ 1էն մինչեւ 99՝ վրան կ'աւելցնենք եւ կը համրենք մինչեւ երկու հարիւր իննսունը ինը որ կը գրուի 299: Յետոյ այս 299ին վրայ 1 աւելցնելով

կը ստանանք երեք հարիւր, 300. Եւ այսպէս շարունակելով կը հասնինք մինչեւ ինը հարիւր իննսուն եւ ինը կամ 999:

7. Ի՞նչ թիւ կ'ունենանք եթէ 199ին վրայ աւելցնենք 1 թիւը: — 200էն վեր ի՞նչպէս համրելու է:

Վարժուք. — 9. Գրով գրեցէք 125 գինուոր, 330 ոչխար, 197 կոճակ, 274 երես, 339 կով, 68 չրուշ: — 10. Թուանշանով գրեցէք երկու հարիւր երսունը հինգ օխա գինի, հարիւր վաթսունը ինը ձի, երկու հարիւր եօթանասունը հինգ աթոռ: — 11. Ձէն մինչեւ 62 թիւերը 3 առ 3 համրեցէք:

5 ԴԱՍ. — ԵՐԵՔ ԹՈՒԱՆՇԱՆ ՈՒՆԵՑՈՂ ԹԻՒԵՐ

8. — Արդէն սորվեցանք թէ ի՞նչպէս կը շինուին հարիւրին եւ երկու հարիւրին մէջտեղ գտնուած թիւերը եւ համրեցինք հարիւրէն մինչեւ ինը հարիւր իննսուն եւ ինը:

Ինչպէս տեսանք, 100էն մինչեւ 999, բոլոր թիւերը կը կը գրուին երեք թուանշանով, այս թիւերուն կ'ըսուի երեք բուանշան ունեցող թիւեր:

8. — Քանի՞ թուանշան պէտք է 100էն մինչեւ 999 թիւերը գրելու համար:

Վարժուք. — 12. Հետեւեալ խօսքերուն մէջ գտնուած թուանշանները գիրով գրեցէք: — Մեր դպրոցին տարեկան հանդէսին 140 հոգիներկայ էին. Մեր դպրոցին աղջիկներու կողմը 98 եւ մանչերու կողմը 132 աշակերտ կայ: Մեր փողոցին մէջ 13 տուն կայ եւ՝ մեծ պատիկ իրարու վրայ՝ 113 բնակիչ: — 13. Թուանշանով գրեցէք հետեւեալ խօսքերուն մէջ գրանուած թիւերը: Անցեալ տարի մեր քաղաքին մէջ

Հարիւր յիսուն պղտիկ երեխաներ մեռան ծաղկախտէ: Այս տարի ալ երկու հարիւր եօթը մանուկներ հիւանդացան. ասոնցմէ հարիւր իննսուներ ութը աղէկցան: Երէկ ոչխարներու հօտ մը տեսայ, ուր հարիւր ութսուներ վեց այծ եւ երկու հարիւր տասն երեք ոչխար կը գտնուէր: Իմ գիրքս հարիւր տասն երկու երես ունի:

6. ԴԱՍ. — ԵՐՐՈՐԴ ԿԱՐԳԻ ՄԻՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

9. Երրորդ կարգի միութիւն. — Հարիւրաւորները երրորդ կարգի միութիւն կ'ըսուին, որովհետեւ հարիւրաւոր թիւը՝ աջ կողմէն համրելով՝ երրորդ կարգին վրայ կուգայ:

10. Ի՞նչ կը ցուցրնէ ամէն մէկ թիւը. — Ուրեմն ո՛ր եւ է թիւի մէջ, աջ կողմի առաջին թիւը կը ցուցնէ միաւորները, անոր ձախ կողմի երկրորդ թիւը կը ցուցնէ Տասնաւորները եւ երրորդ թիւը հարիւրաւորները: Այսպէս, 125 թիւը կ'արժէ 1 հարիւրաւոր, 2 տասնաւոր 5 միաւոր: — 703 թիւը կ'արժէ 7 հարիւրաւոր, 0 տասնաւոր, 3 միաւոր:

9. — Հարիւրաւոր թիւերուն կարգը ո՞րն է. — 10. — Երեք թուանշանով թիւի մը թուանշանները ի՞նչ կը ներկայացնեն:

Վարժուր. — 14. Սա թիւերուն մէջ քանի՞ հատ առաջին կարգի, քանի՞ հատ երկրորդ կարգի եւ քանի՞ երրորդ կարգի միութիւններ կը գտնուին, 739, 825, 906, 576: — 15. Սա թիւերը գտնեցէք հարիւրաւորներու, տասնաւորներու, միաւորներու. 275, 396, 408: — 16. Հետեւեալ խօսքերու պարունակած թիւերը գրով գրեցէք. — Սա պղտիկ կողովը կրնայ 165 խնձոր առնել. սա ծառին վրայ 215 տանձ

կրնայ գտնուիլ: — 13. 1էն սկսած մինչեւ 101 բոլոր թիւերը 2 առ 2 գրեցէք:

7. ԴԱՍ. — ՀԱԶԱՐԱՒՈՐՆԵՐԸ Ի՞ՆՉՊԷՍ ԿԸ ԿԱԶՄՈՒԻՆ

11. Հազար. — Եթէ ինը հարիւր իննսուներ իննին վրայ մէկ աւելցնենք, կ'ունենանք հազար:

12. Հազարը կ'արժէ տասր հատ հարիւրաւոր. — 999 կը պարունակէ 9 հարիւրաւոր եւ 99 միաւոր. եթէ 999ին վրայ 1 աւելցնենք, տասը հատ տասնաւոր կ'ունենանք: Ուրեմն հազարը կ'արժէ քսար հարիւրաւոր եւ կը գրուի 1000:

11. — Ի՞նչ թիւ կը ստացուի 999ին վրայ 1 աւելցնելով. — 12. Հազարը քանի՞ հարիւրաւոր կ'ընէ:

Վարժուր. — 18. Թուանշանով գրեցէք՝ երեք հարիւրաւոր, հինգ հարիւրաւոր, եօթ հարիւրաւոր: — 19. Սա թիւերը գրով գրեցէք, 200, 400, 700, 800: — 20. Հարիւրաւորներու, տասնաւորներու եւ միաւորներու բաժնեցէք 365 թիւը: 21. — Եօթը հարիւրաւորէ, հինգ տասնաւորէ եւ չորս միաւորէ կազմուած թիւը գրեցէք: — 22. Գրեցէք հինգ հարիւրաւորէ, մէկ տասնաւորէ եւ մէկ միաւորէ բաղկացած թիւը:

8. ԴԱՍ. — Ի՞ՆՉՊԷՍ ԿԸ ՀԱՄՐՈՒԻՆ ՀԱԶԱՐԱՒՈՐՆԵՐԸ

13. Հազարաւորները ի՞նչպէս կը համրուից. — Ինչպէս որ պարզ միութիւնները՝ նոյնպէս հազարաւորները կրնանք համրել:

Մէկ հազար կը գրուի	1000	Եօթը հազար կը գրուի	7000
Երկու հազար	» 2000	Ութը հազար	» 8000
Երեք հազար	» 3000	Ինը հազար	» 9000
Չորս հազար	» 4000	Տասը հազար	» 10000
Հինգ հազար	» 5000	Տասնը մէկ հազար	» 11000
Վեց հազար	» 6000

Եւ այսպէս մինչեւ ինը հազար իննսուներ ինը հազար, որ կը գրուի 999,000 :

13. — Ի՞նչպէս կը համրուի հազար թիւը .

Վարժուք . — 23. Հետեւեալ թիւերը գրով գրեցէք . — Ձեռք մը հազուստ կ'արժէ 150 զրշ . ձեռք մը ձերմակեղէն կ'արժէ 47 զրշ . 25 օխա խնձորը կ'արժէ 50 զրշ . 100 տախտակը կ'արժէ 350 զրշ : 65 Փէսը կ'արժէ 650 զրշ . սա պարտէզին բոլոր պտուղները կ'արժեն 670 զրշ . 5 ոչխարը կ'արժէ 275 զրշ . 3 կովը կ'արժէ 896 զրշ :

9. ԴԱՍ . — ՉՈՐՐՈՐԴ ԿԱՐԳԻ ԹԻԻԿԵՐ

14. Չորրորդ կարգի թիւեր . — Հազար ցուցընող թիւը չորրորդ կարգի թիւ է եւ աջ կողմէն համբւնով չորրորդ կարգի վրայ կը գրուի :

14. — Հազար ցուցընող թիւի մը միաւորին կարգը ո՞րն է .

Վարժուք . — 24. Ո՞րն է այն թիւը որ կազմուած է հինգ հարիւրաւորէ, երեք տասնաւորէ եւ ութը միաւորէ : — 25. Հակառակէն համբեցէք 75էն մինչեւ 50 : — 26. Երեք առ երեք համբեցէք 1էն մինչեւ 99 : — 27. Թուանշանով գրեցէք 745էն 752, եւ 989էն 1000 : — 28. Սա թիւերը թուանշանով գրեցէք . հարիւր ութը, երեք հարիւր ինը, հինգ հարիւր եօթանասուն երկու, ինը հարիւր ինը : — 29.

Հետեւեալ թիւերուն մէջ թուանշաններու կարգերը ցուցուցէք . 754, 51, 451, 511, 752 : — 30. Այս թիւերը գրով գրեցէք : — 31. Հետեւեալ խօսքերու պարունակած թիւերը թուանշանով գրեցէք . Տարին սովորաբար երեք հարիւր վաթսունը հինգ օր ունի : Բայց կան տարիներ ալ որ երեք հարիւր վաթսունը վեց օր ունին : — 32. 451էն մինչեւ 510 բոլոր թիւերը գրեցէք 5 առ 5 համբերով :

10. ԴԱՍ . — 1000էն 9999

15. Ի՞նչպէս կը հաշուենք հազարէն սկսեալ . — Հազարէն սկսեալ թիւերը կը հաշուենք 1, 2, 3 և այլն աւելցընելով հազարին վրայ :

Հազար մէկ կը գրուի	1001	Երկու հզր . մէկ գրուի	2001
Հազար երկու	» 1002	Երկու հզր . երկու	» 2002
Հազար երեք	» 1003
Հազար չորս	» 1004	Երեք հազար տասը	» 3010
Հազար հինգ	» 1005	Երեք հզր . տասնը մէկ	3011
.	(9.999)

Եւ այսպէս կը շարունակուի մինչեւ ինը հազար ինը հազար իննսուներ ինը, որ կը գրուի 9999 :

15. — Ի՞նչպէս համբերու ենք 1000էն սկսեալ .

Վարժուք . — 33. Հետեւեալ թիւերը գրով գրել . Պերլինէն Բարիզ հեռաւորութիւնն է 890 քիլոմէթր : — Ս. Բեդրսպուրկէն Բարիզ հեռաւորութիւնն է 3050 քիլոմ . — Հոռմէն Բարիզ 1.785 քիլոմ . — Վիէննայէն Բարիզ 1.400 քիլոմ . — Կ. Պոլսէն Բարիզ 2640 քիլոմ . — Մատրիտէն Բարիզ 1.050 քիլոմ :

11. ԳԱՍ. — ՀԻՆԳԵՐՈՐԳ ԿԱՐԳԻ ՄԻՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

16. Տասր հազար. — Եթէ ինը հազար ինը հարիւր իննսուներ իննիս վրայ աւելցընենք մէկ, կ'ունենանք տասր հազար (10,000):

17. Հինգերորդ կարգի միութիւն. — Տասը հազարաւոր թիւը հինգերորդ կարգի միութիւն է եւ կը դրուի հինգերորդ կարգի վրայ:

16. — Ի՞նչ թիւ կ'ունենանք 9999ին 1 աւելցընելով: — 17. — Տասը հազարաւորներուն միաւորի կարգը ո՞րն է:

Վարժուր. — 34. Համրեցէք 7 աւ. 7 սիսեալ 1էն մինչեւ 70 (1, 7, 14, 21. . .) եւ յետոյ հակառակ կողմէն, 70էն մինչեւ 1: 35. Թուանշանով գրեցէք չորս հազար չորս. — ութը հազար քառասունը եօթը. հինգ հազար քսանը ինը: — 36. Գրեցէք 9125էն մինչեւ 9132: — 37. Հետեւեալ թիւերու մէջ այլ և այլ կարգի միութիւնները ցուցնել. 362, 2510, 1050, 270: — 38. Հետեւեալ թիւերը գրով գրեցէք եւ այլ եւ այլ կարգի միութիւնները ցուցուցէք. 1896, 6181, 2103, 3122:

12 ԳԱՍ. — ՎԵՑԵՐՈՐԳ ԿԱՐԳԻ ՄԻՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

18. Տասր հազարի եւ հարիւր հազարի մէջտեղ գրաւորած քիւեր. — Տասր հազարէն մինչեւ իննսուներ ինը հազար ինը հարիւր իննսուներ ինը թիւերը կը գըրուին հինգ թուանշանով: Օրինակ, տասը հազար մէկ. 10,001. տասնը ինը հազար ինը հարիւր իննսունը ինը, 19,999: Քսան հազար 20,000 եւ այսպէս մինչեւ 99,999:

19. Հարիւր հազար. — 99,999ին վրայ աւելցընենք 1, կ'ունենանք հարիւր հազար որ կը գրուի՝ 100,000:

20. Վեցերորդ կարգի միութիւններ. — Հարիւր հազարաւոր թիւերը վեցերորդ կարգի միութիւն կ'ըսուին, որովհետեւ վեցերորդ կարգի վրայ կը դրուին:

18. — Քանի՞ թուանշան պէտք է՝ 10,000էն մինչեւ 99,999 թիւը գրելու համար: — 19. — Ի՞նչ թիւ կ'ունենանք երբ 1 աւելցընենք 99,999ին վրայ: — 20. — Հարիւր հազարաւոր թիւի միւթիւններուն կարգը ո՞րն է:

Վարժուր. — 39. Գրեցէք 37238էն մինչեւ 37278: — 40. Հակառակէն համրեցէք 67293էն 67272: — 41. Հետեւեալ թիւերը գրով գրեցէք, 2863, 36056: — 42. Հետեւեալ թիւերու մէջ թուանշաններու կարգը ցուցուցէք, 2863, 3682, 36056, 65063:

13. ԳԱՍ. — ԵՕԹՆԵՐՈՐԳ ԿԱՐԳԻ ՄԻՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

21. Միլիոն. — Եթէ ինը հարիւր իննսունը ինը հազար ինը հարիւր իննսուն իննիս վրայ աւելցընենք մէկ, կը ստանանք միլիոն թիւը որ կը գրուի 1,000,000:

22. Եօթներորդ կարգի միութիւններ. — Միլիոնը եօթներորդ կարգի միութիւն է: Միլիոններն ալ միաւոր եւ հազարաւոր թիւերու պէս կը համրուին: Բայց մինչեւ հոս բաւ է ինչ որ խօսեցանք թիւերու վրայ:

21. — Ի՞նչ թիւ կ'ունենանք 999,999ին վրայ 1 աւելցընելով: — 22. — Միլիոնները ի՞նչ կարգի միւթիւններ են:

Վարժուր. — 43. Հետեւեալ թիւերը գրով գրեցէք. — Կ. Պոլիս եթէ ոչ 1,000,000 գոնէ 999,000 ընտկիչ ունի անպատճառ: — 44. Յրանսա տարին 7,453,714 քիլո մեղր կ'արտադրէ եւ ունի 1,592,929 փեթակ, այս մեղրը կ'արժէ 10,619,073 ֆրանք: — 45. Գրեցէք 673,497էն մինչեւ 673,508 ռոլոր թիւերը:

14. ԴԱՍ. — ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԱՅԼ ԵՒ ԱՅԼ ԿԱՐԳԵՐԸ

22. ՈՐ Եւ է թիւի մէջ ամէն մէկ բուանշան ի՞նչ կը ցուցրնէ. — Արդէն տեսանք թէ (Դաս 6) երեք թուանշանէ բաղկացած թիւ մը ի՞նչպէս կը կարդացուի: Ուրեմն դժուար չէ այդ կերպով որ եւ է թիւ կարդալ: Այսպէս, որ եւ է թիւի մէջ, աջ կողմէն սկսած

Առաջին թիւը կը ներկայացընէ պարզ միաւորներ [1ին կարգ]	
Երկրորդ » » » տասնաւորներ [2րդ »	
Երրորդ » » » հարիւրաւորներ [3րդ »	
Չորրորդ » » » հազարաւորներ [4րդ »	
Հինգերորդ » » » տասը հազարաւոր [5րդ »	
Վեցերորդ » » » հարիւր հազարաւոր [6րդ »	
Եօթներորդ » » » միլիոնաւորներ [7րդ »	

Առնենք հիմա եօթը թուանշանէ բաղկացած որ եւ է թիւ եւ թուանշաններու կարգը ցուցընենք:

9	6	2	4	8	7	5
մարտնոց	մարտնոց	մարտնոց	մարտնոց	մարտնոց	մարտնոց	մարտնոց

23. — Ըսէ՛ք՝ ի՞նչ կարգ կը ներկայացընէ եօթը թուանշան ունեցող թիւի մը ամէն մէկը:

Վարժուք. — 46. Սա 31,645 թիւէն առաջ եւ ետ գտնուած տասը թիւերը գրաւոր կերպով գրեցէք: — 47. Հետեւեալ թիւերուն մէջ գտնուած թուա-

նշանները իրենց կարգերուն բաժնեցէք. 19, 621, 360,425, 584,819, 3,406,843, 35,916,617: — 48. Հետեւեալ թիւերը գրով գրեցէք եւ ցուցուցէք թուանշաններուն կարգը. 76,419,327, 15,282,774, 411,632, 6,991, 449,122,469,207:

15 ԴԱՍ. — ՄԻԱՒՈՐՆԵՐՈՒՆ ԴԱՍԱԿԱՐԳԸ

24. Ո՛ր եւ է թիւ ինչպէ՞ս կը կարդացուի. — Եւ թաղերենք թէ 9624875 թիւը կարդալ պէտք է: Նախ աջ կողմէն սկսելով պէտք է այս թիւը երեք առ երեք բաժնել ստորակէտով մը 9,624,875:

25. — Աջ կողմի առաջին հատուածը կը բաղկանայ միաւոր, տասնաւոր եւ հարիւրաւոր թիւերէ, եւ կը պարունակէ պարզ միաւորներու դասակարգը:

26. — Երկրորդ հատուածը կը պարունակէ հազարաւոր, տասը հազարաւոր եւ հարիւր հազարաւոր թիւեր, որոնց կ'ըսուի հազարաւորներու դասակարգ:

27. — Երրորդ հատուածը կը պարունակէ միլիոնաւորներու դասակարգը: Ամէնէն վերջին հատուածը կը նայ ունենալ մէկ թուանշան կամ երկու եւ կամ երեք, ըսել է թէ ամէն մէկ դասակարգը կը պարունակէ երեք թուանշան:

28. — Հիմա, թիւը այսպէս բաժնելէ յետոյ, ճախ կողմէն սկսեալ կը կարդանք առանձին առանձին՝ ամէն մէկ դասակարգը իր անունով: Ուրեմն վերի թիւը կը կարդանք 9 միլիոն 624 հազար 875:

24. — Երեքէն աւելի թուանշան ունեցող թիւ մը ի՞նչպէս կը կարդացուի: — 25. — Առաջին հատուածը ինչէ՞ կը բաղկանայ: — 26. — Իսկ երկրորդը: — 27. Իսկ երրորդ հատուածը: — 28. Երեքական գտնուած թուանշանը ի՞նչպէս կը կարդացուի:

Վարձուք. — **49.** Գրով գրեցէք սա թիւերը. 360,425. 584,819. 3,406,843 : — **50.** Գրով գրեցէք Վիէննա 1,021,000 բնակիչ ունի : — Լոնտոն 3,670,000 : — **51.** Գրով գրեցէք Հետեւեալ թիւերը 478,908. 456,789. 3,600,457. 709,874. 987,654. 6,540,013 : — **52.** Հետեւեալ թիւերը թուանշանով գրեցէք : Եօթը միլիոն, երկու հարիւր ութսունը վեց հազար, երկու հարիւր եօթը : — Եօթը միլիոն. քսանը մէկ հազար, ինը հարիւր քսանը եօթը : — Վեց միլիոն, վեց հազար վեց : — Երեք միլիոն երեսուն երեք : — Հինգ հարիւր յիսունը հինգ հազար երեք հարիւր երեսուն երեք :

16 ԴԱՍ. — ԹԻԻ ՄԸ ԳՐԵԼՈՒ ԿԵՐՊԸ

29. Թիւ մը իճնպէս կը գրուի բուանշանով. — Հիւմա ո՛ր և է թիւ ըսենք. օրինակ, քառասուն երկու հազար ութ հարիւր երեսունը հինգ : Այս թիւին անունը տալով արդէն զանի բաժնած կ'ըլլանք իր այլ և այլ դասակարգերուն, այսինքն հազարաւորներու եւ պարզ միաւորներու : Այսպէս ալ, երբ կ'ըսենք երեսունը հինգ միլիոն երկու հարիւր քառասունը եօթը հազար վեց հարիւր քսան երեք, այս թիւը բաժնած կ'ըլլանք միլիոնաւոր, հազարաւոր և պարզ միաւորներու :

30. — Ուրեմն թիւը գրելու համար, սկսելու է ձախ կողմէն եւ կարգով ամէն մէկ դասակարգը իրարու ետեւէ շարելու է : Այսպէս՝ Քառասուն երկու հազար ութ հարիւր երեսունը հինգը կը գրուի՝ 42,835. Երեսունը հինգ միլիոն երկու հարիւր քառասունը եօթը հազար վեց հարիւր քսան երեքը կը գրուի 35,247,623 :

29. — Թիւ մը գրուցելով՝ ի՞նչ ըրած կ'ըլլանք : — **30.** — Թիւ մը թուանշանով գրելու համար ի՞նչ ընելու է :

Վարձուք. — **53.** Գրով գրեցէք. 48,532 խնձոր, 76,829 քար. 654,972 տանձ : — **54.** Վեց երկուտասնեակ մոմը քանի՞ հատ կ'ընէ : — **55.** Քանի՞ հատ կ'ընէ հազար երեք միութիւն : — **56.** Հետեւեալ խօսքերու մէջ գտնուած թիւերը թուանշանով գրեցէք : Տուն մը շինելու համար պէտք եղաւ տասնը չորս հազար եօթը հարիւր քսանը ութ ազիւս և ութ հազար եօթը հարիւր քսանը ութ կղմիւտը : — **57.** Հարինգ ձուկը երեսունը հինգ հազար հաւկիթ ունի : Լեզուաձուկ մը հարիւր հազար, ծածան մը հինգ հարիւր հազար, վահանաձուկ մը եօթը միլիոն, մօրիւ մը տասնը մէկ միլիոն յիսուն հազար :

58. Ի՞նչ միութիւններ կը գտնուին 3,128,548 թուանշանին մէջ : — **59.** Հետեւեալ թուանշանները գրով գրեցէք եւ ցուցուցէք թէ ի՞նչ միութիւններ կը գտնուին անոնց մէջը. — Նեղոս գետը 4,200,000 մէթր երկարութիւն ունի. Սէն գետը 630,000 մէթր. Միսիսիբի գետը 6,590,000 : — **60.** Հետեւեալ թուանշանները գրով գրեցէք. Փրանսայի մէջ 2,807,043 ձի կայ. 218,762 ջորի. 359,879 էջ. 1,798,240 եզ. 6,229,426 կով. 20,721,850 ոչխար. 6,038,372 խոզ. 1,484,921 այծ : — **61.** Հետեւեալ թիւերը թուանշանով գրեցէք. Ութ միլիոն հինգ հարիւր հազար օխա դետնախնձոր. Երկու հարիւր ինսունը հինգ հազար եօթ հարիւր վաթսուն քիլէ ցորեն :

17 ԴԱՍ. — ԹԻԻ ՄԸ ԳՐԵԼՈՒ ԿԵՐՊԸ [Շար.]

31. Երբ քիւի մը մէջ բուանշան պակսի, տեղը գէրօ կը դրուի. — Թիւ մը ըսած ատեննիս, կրնայ ըլլալ որ ամբողջ կարգ մը կամ մէկ երկու թիւեր պակսին, այն ատեն ասոնց տեղ զէրօ կը դրուի : Օրինակ՝ վեց հարիւր երեսուն թիւը կը գրուի 630, այնպէս որ պակսած միաւորին տեղ զէրօ կը դրուի : Երեք հազար

Երկու հարիւր եօթը թիւը կը գրուի 3207. Հոս գէրօն կը բռնէ աստուար թուանշանին տեղը: Երեք միլիոն երկու հարիւր եօթը թիւը կը գրուի 3,000,207. այս թուանշանին մէջ տասնաւորը եւ հազարաւորներուն ամբողջ կարգը գէրօյով նշանակուած են:

31. — Ի՞նչ ընելու է երբ Թիւի մը մէկ կամ մէկ քանի կարգերը պակաս ըլլան:

Վարժուր. — 62. Թուանշանով գրեցէք. Հինգ հազար վեց հարիւր երեք. Տասը հազար եօթը հարիւր քառասունը հինգ. Հարիւր հազար չորս հարիւր եօթանասունը հինգ: — 63. Թուանշանով գրեցէք. Վեց հարիւր յետունը չորս հազար ինը հարիւր եօթանասուն երկու: Մէկ միլիոն հինգ հարիւր տասնը ութ հազար ինը: Տասն երկու միլիոն տասնը ութ հազար ինը: — 64. Գրով գրեցէք. 471,632. 584,819. 799,697:

18 ԴԱՍ. — ՎԱՐԺՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Վարժուր. 65. Հակառակէն համրեցէք 7.928էն 7.913: — 66. Քանի՞ կարգի միութիւն կայ 9753125 թուանշանին մէջ: — 67. Երկու առ երկու գրեցէք 32էն մինչեւ 64: — 68. 3 առ երեք գրեցէք 729էն 813: — 69. Գրով գրեցէք 131. 1313. 13131. 131313. 121314. 998877. 17170: — 70. Սա նախորդ թիւերուն մէջ ամէն մէկ թուանշանը ի՞նչ կարգի միութիւն կը ցուցնէ, բռնէ՞ք: — 71. 5 առ 5 գրեցէք բոլոր թիւերը 19.857էն մինչեւ 19.902: — 72. Հետեւեալ թիւերը գրով գրեցէք. — Եօթը հարիւր ութսուն երեք. Չորս հազար եօթը հարիւր ութսուն. Երեսունը եօթը հազար երսունը հինգ. Յիսուն հազար հինգ հարիւր հինգ: Եօթը հարիւր հազար չորս հարիւր քրսանը եօթը: — 73. Սա թիւը 123456789 գրով գրեցէք եւ յետոյ մի եւ նոյն թիւը հակառակ կողմէն

գրեցէք թէ՛ թուանշանով, թէ՛ գրով: 74. Այդ երկու թիւերուն մէջ գտնուած բոլոր թուանշաններու կարգը ցուցուցէ՞ք:

75. Հետեւեալ խօսքերը ամբողջացուցէք կէտերուն տեղ դնելով այն թիւերը որ պէտք են. — Հարիւրաւոր մը ներկայացընելու համար պէտք է ... թուանշան. միլիոն մը ներկայացընելու համար պէտք է ... թուանշան. հարիւր միլիոն ներկայացընելու համար պէտք է ... թուանշան. տասը հազարաւորի համար պէտք է ... թուանշան. տասնաւորի համար պէտք է ... թուանշան:

19. ԴԱՍ. — 1-15 ԴԱՍԵՐՈՒ ԱՄՓՈՓՈՒՄ

Հարիւրեք մինչեւ մէկ միլիոն. (1—22). 10 տասնաւոր կ'արժէ հարիւր կամ մէկ հարիւրաւոր. 10 հարիւրաւորը կ'արժէ հազար կամ հազարաւոր մը. Տասը հազարը կ'արժէ մէկ տասը հազարաւոր. տասը հարիւր հազարաւորը կ'արժէ մէկ միլիոն, եւ այսպէս շարունակ: — Ըսել է թէ որ եւ է կարգի միութիւն, եթէ տասն անգամ ինք իր վրայ աւելցընես, յաջորդ կարգի միութիւնը կուտայ:

100էն մինչեւ 999 բոլոր թիւերը կը գրուին երեք թուանշանով. 1000էն մինչ 9999 կը գրուին չորս թուանշանով եւ այսպէս կը շարունակուի:

Թուանշանները եւ իրենց կարգերը (23—28). — Միւսւորները, տասնաւորները եւ հարիւրաւորները կը կազմեն պարզ միւսւորներու կարգը: Հազարը, տասը հազարը եւ հարիւր հազարը կը կազմեն հազարաւորներու կարգը: Միլիոնը, տասը միլիոնը եւ հարիւր միլիոնը կը կը կազմեն միլիոնաւորներու կարգը:

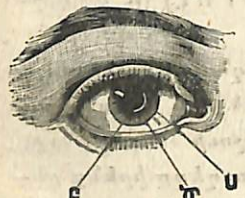
յընենք, քալենք, վազենք, խաղանք: Ուղեղը, ող-
նուղեղը և բոլոր ջիղերը միասին կը կազմեն ջղային
դուրբիւնը:

1. Զգայութեան օրինակներ տուէր: — 2. Ի՞նչ է ջիղը,
ի՞նչ է ողնուղեղը կամ ծնւծը: — 3. Ի՞նչ է ուղեղը: Ինչի՞ կը
ծառայէ ուղեղը: Ի՞նչ է ջղային դրուածիւնը:

2. ԴԱՍ. — ՏԵՍՈՂՈՒԹԻՒՆ

4. Հինգ զգայարանները. — Մենք կրնանք տես-
նել մեզ շրջապատող բաները, կրնանք ձայներ լսել,
հոտ առնել, կերակուրներ ճաշակել, առարկաներ շո-
շափել: Այս այլեւայլ զգայութիւնները կը կոչուին
հինգ զգայարաններ: 1. Տեսողութիւնը որով առարկա-
ները կը տեսնենք: 2. Լսողութիւնը որով ձայները կը
լսենք: 3. Հոտառութիւնը որով հոտ կ'առնենք: 4.
Ճաշակելիքը որով մեր կերած բաներուն աղէկ կամ
գէշ համը կ'իմանանք: 5. Ծօցափելիքը որով կը հաս-
կրնանք առարկաներու ձևը, անոնց որչափ կարծր կամ
կակուղ, տաք կամ սառ ըլլալը:

5. Աչիները. — Տեսողութեան գործարանը աչքն է:
Առջեւի կողմէն դիտենք այ՛ մը, կը տեսնենք որ անի
պղտիկ գնտակի մը կը նմանի և կը շարժի վեր վար,

Պատկ. 7. — Աչքը
առջեւի կողմէն դի-
տելով: Ս. Սպիտկուց
աչքի. Ծ. Ծիածան.
Բ. Բիւր:

աջ ու ձախ, կոպերուն ներքեւ:
Աչքին մէջ կը տեսնենք սպիտակ
մաս մը [Պատ. 7, Ս], ասոր կ'ըս-
ուի աչքի սպիտկուց: Այս սպիտ-
կուցին մէջտեղ կը գտնուի կլո-
րածեւ մաս մը որ թուխ, կապոյտ
կամ գորշ գոյն ունի. այս գու-
նաւոր մասին կ'ըսուի ծիածան
[Պատ. 7, Ծ]: Իսկ ծիածանին կեղ-
տոնը կը գտնուի ուրիշ պղտիկ
կլորածեւ մըն ալ որ կը կոչուի
Բիւր [Պատ. 7, Բ.]:

6. Տեսողութիւնը. — Լոյսը բերին մէջէն կ'անցնի
և աչքին ներսը կը մտնէ: Աչքին ներսի կողմը կը
գտնուի խոշոր ջիղ մը, տեսողական ջիղ անունով:
Դրսի առարկաներու լոյսը բերէն ներս կը մտնէ և
կը հասնի տեսողական ջիղին այս ջիղն ալ առարկանե-
րու տպաւորութիւնը, այսինքն աչքին տեսածը կ'ի-
մացընէ ուղեղին:

4. Որո՞նք են հինգ զգայարանները: — 5. Ի՞նչ է կողմ:
Ի՞նչ է թարթիչքը: Աչքին մէջ ի՞նչ կը տեսնուի: — 6. Լոյսը
ուսկի՞ց կը մտնէ աչքին մէջ: Ո՞ր ջիղը ուղեղին կը տանի լոյ-
սին տպաւորութիւնը:

3. ԴԱՍ. — ԼՍՈՂՈՒԹԻՒՆ, ՃԱՇԱԿԵԼԻԲ, ՀՈՏԱՌՈՒԹԻՒՆ,
ԾՕՇԱՓԵԼԻԲ.

3. Ականջներ. — Լսողութեան գործարանը ա-
կանջն է: Եթէ ականջի մը դրսի մասը դիտենք, կը
տեսնենք որ անի կազմուած է ինք իր վրայ ծալուած
և մէջը ծակ մսի կտորէ մը: Աս' դրսէն երեւցող մսի
կտորը կը կոչուի ականջի բաւիղ: Իսկ անոր մէջտեղի
ծակը, որ ներս կ'երթայ, կ'ըսուի ականջի արտաքին
խողովակ: Այս խողովակին ներսի կողմը կը գտնուի
չատ բարակուկ մորթ մը, որ թմբուկի մը մորթին պէս
ձգտուած է, ասոր կ'ըսուի ականջի թմբուկ:

5. Լսողութիւն. — Բաւիղը կը ժողվէ դրսէն եկած
ձայները և արտաքին խողովակին միջոցաւ կը զրկէ
ներս, այն ատեն աս ձայները կը հանդիպին թմբու-
կին և կը թրթռացընեն զայն: Այս կերպով ձայները
կը հասնին ականջին խորերը ուր կը գտնուի լսողա-
կան ջիղը որ իր իմացած ձայներու տպաւորութիւնը
կը տանի ուղեղին կ'իմացընէ:

9. Լեզու. — Ճաշակելիք. — Լեզուն ճաշակելիքի

գործարանն է: Լեզուին վրայ երբ նայիք, պզտիկ ցցուածքներ կը տեսնէք: Ջիղերու բարակ թելերուն ծայրերը այս ցցուածներուն մէջ կը գտնուին. անոնք համի տպաւորութիւնը կ'առնեն կը տանին ուղեղին:

10. Շօշափելիք. — Իրաւ է որ մեր մարմնի բոլոր մասերը, այսինքն ամբողջ մորթը կ'ընայ շօշափելի և զգալ, բայց ամենէն շատ զգայուն են մատերուն ծայրերը: Ասկէ դատ, մեր մորթին ամէն տեղերը հաւասարապէս զգայուն չեն: Մատի մը ծայրով աւելի աղէկ կը հասկընանք թէ զմելինի մը բերանը սուր է, քան թէ այն մատի ետեւի կողմովը:

7. Ինչ է ականջին բախիղը. Ինչ է ականջի արտաքին խողովակը. Ինչ է եմբուկը: — 8. Ո՞ր ջիղին միջոցաւ ծայնի տպաւորութիւնը ուղեղին կը հասնի. — 9. Ճաշակելիքի գործարանը ո՞րն է: — 10. Շօշափելիքը մասնաւոր գործարան ունի՞:

4. ԴԱՍ. — ՈՒՏԵԼՈՒ ԵՒ ԽԹԵԼՈՒ ԿԱՆՈՆՆԵՐ

11. Առողջապահութիւն. Վտանգաւոր բնակիւններ. — Առողջ սպրեւու համար շատ մը կանոններ կան, որոնց պէտք է հետեւինք: Այս կանոնները ամէնը մէկտեղ Առողջաբանութիւնը կը կազմեն: Տղաքները պէտք չէ որ խմեն՝ ո՛չ օղի, ո՛չ ուրիշ ոգելից ըմպելի, ո՛չ ալ շատ գինի: Մեծ մարդիկ, եթէ շատ գործածեն այս ըմպելիները, կը վնասուին. խակ տղաքներուն համար անոնց մէկ կաթիլն անգամ վտանգաւոր է. անոնք ստամոքսը և աղիքները կ'աւրեն: Օղին և ուրիշ ոգելից ըմպելիներ ուղեղին ալ վնաս կ'ուտան:

12. Ուտելու համար կանոն. — Հացի կամ մսի կտոր մը որչափ աղէկ ծամուի, այնքան դիւրաւ կը մարսուի, ուրեմն պիտի չես օղտ օղտ ուտել: Որչափ

կամաց ուտենք, այնքան աւելի աղէկ կը մարսենք:

13. Կերակուրը ուտելէ անմիջապէս յետոյ չի վերջանար մարտդութիւնը. ան կը շարունակուի դեռ ատեն մըն ալ: Ուրեմն, հաց ուտելէ անմիջապէս յետոյ պէտք չէ աշխատիլ, մանաւանդ պէտք չէ լուգանք ընել՝ ծովի կամ գետի ջուրերու մէջ կամ տունը: Աւելի աղէկ է ընկերներու հետ պտտիլ կամ խաղ մը խաղալ:

14. Ակուաներու համար խնամք. — Քանի որ ակուաները պէտք է աղէկ ծամեն որ կերակուրը դիւրաւ մարսուի, ուրեմն շատ կարեւոր է խնամք տանիլ ակուաներուն: Պէտք է ամէն առաւօտ լուացուած ժամանակ, կակուզ՝ ակուայի վրձինով մը վերէն վար, աջ ու ձախ շփշփել զանոնք և ջրով լուալ: Ակուաները երբ անխնամ թողուին, հիւանդ կ'ըլլան. անոնց ներքեւ գտնուող ջիղերը կը սկսին սաստիկ ցաւիլ և ակուաները կը սկսին փսիլ: Պէտք չէ բնաւ ակուաներով կարծր բաներ կտորտել, որովհետեւ ակուան իր տեղէն կը խախտի, շատ անգամ կը կտորի և կը սկսի փտիլ ու սոսկալի ցաւ պատճառել:

11. Ինչ է առողջապահութիւնը. Ինչո՞ւ համար օդի կամ ուրիշ ոգելից ըմպելի խմելու չէ: — 12. Ինչո՞ւ ծանր ուտելու է: — 13. Ճաշէն վերջը աշխատելու է, ճաշէն վերջը լոգանք ընելու է: — 14. Ինչո՞ւ համար ակուաները խնամել պէտք է:

5. ԴԱՍ. — ՄԱՔՈՒՐ ՕԳ ԾՆՁԵԼՈՒ ԿԱՆՈՆՆԵՐ

15. Պէտք է մտաւոր օդ շնչել, — 1. Պէտք է միշտ մաքուր օդ շնչել, որպէս զի շնչառութիւնը կանոնաւորապէս կատարուի: Դուրսի օդը օդորաբար մաքուր է, բայց երբ սենեակի մը մէջ շատ մը անձեր կը նըս-

տին ու սենեակին պատուհանները դոց են, բերնէն ելած օդը, որ աղէկ չէ, սենեակին օդը կ'ապականէ:

2. Ուրեմն սենեակներու օդը միշտ նորոգելու է: Չմեռ ատեն, երբ սենեակին մէջ վառարան կը վառի, սենեակի օդը վառարանի պղտիկ դռնէն միշտ ներս կը մտնէ՝ կրակը արծարծելու համար և ձուխին հետ դուրս կ'ելլէ, միւս կողմէ պատուհաններու և դռներու ձեղքերէն դրսի օդը ներս կը մտնէ: Բայց եթէ սենեակը չափազանց տաքնայ, պէտք է երբեմն դուռը կամ պատուհանը բանալ և զովացընել զայն. այս կերպով նոր ու մաքուր օդ ներս կը մտնէ:

16. Այն վառարանները, որ աղէկ ձուխ չեն բաշեր, վառեցուոր են.— 1. Երբ վառարանը աղէկ կը քաշէ ծուխը, պատուական կերպով կը վառի և միշտ կը նորոգէ սենեակին օդը. բայց երբ աղէկ չի քաշեր ծուխը, ինչ կ'ըլլայ: — Այն ատեն ո՛չ միայն սենեակին օդը չի նորոգուիր, այլ ածուխին կամ փայտին ծուխը սենեակին մէջ կը լեցուի, և սաստիկ վտանգաւոր կ'ընէ զայն:

2. Ուրեմն վառարան վառող մը ի՞նչպէս կրնայ ճանչնալ թէ վառարանը մուխը աղէկ կը քաշէ՞ թէ ոչ: — Աս բանը շատ դիւրին է. երբ վառարանը սկսած է բորբոքիլ, լուցկի մը վառեցէ՞ք և մօտեցուցէ՞ք պղտիկ դռնակին, եթէ լուցկիին բոցը ծոեցաւ դէպի դռնակը ու նոյն իսկ եթէ լուցկիին մարեցաւ, ըսել է թէ վառարանին մէջ օդի աղէկ հոսանք կը մտնէ և մուխը լաւ կը քաշուի, իսկ եթէ լուցկիին բոցը անշարժ մնայ, ըսել է թէ վառարանը աղէկ չի քաշեր, կը միայ:

15. 1. Թորերուն արտաշնչած օդը շնչառութեան յարմար

է. 2. Սենեակի մը օդը ի՞նչպէս կը նորոգուի. — 16. 1. Ծուխը աղէկ չքաշող ջերմոցները ինչո՞ւ վտանգաւոր են: 2. Ի՞նչպէս կը նստեցուի թէ ջերմոց մը աղէկ կը քաշէ ծուխը:

6. ԳԱՍ. — ՈՒՂԻՂ ԿԵՆԱԼՈՒ ԵՒ ՇԱՐԺՈՒՄԵՆՐ ԸՆՆԵԼՈՒ ՀԱՄԱՐ ԿԱՆՈՆՆԵՐ

17. Մարմինը ուղիղ դիրքի մէջ պահել. — 1. Երկտասարկներ կան որ կը կաղան կամ կորացած մէջք ունին, ձերուկներու պէս. գիտէ՞ք, շատ անգամ ի՞նչ է պատճառը. — Պարզապէս մանկութեան ատեն իրենց մարմինը գէշ դիրքի մէջ պահած են, այս է պատճառը: Շատերը գէշ սովորութիւն ունին որ կարգացած կամ դրած ժամանակին, իրենց մարմինը աղէկ դիրքի մէջ չեն պահեր: Պէտք է մեջքը ուղիղ պահել իւր գլուխը սաս չծուխել: Ո՞վ չի հասկնար այս բանը: Մարդ մը պղտիկ եղած ատեն, իր ոսկորները փափուկ են ու օրը օրին կը մեծնան. երբ մարմնի փափուկ են ու օրը օրին կը մեծնան եւ մարմինը տձեւներն ալ այն կերպով կը մեծնան եւ ուղիղ կեկ'ըլլայ: 2. Քաշելու ատեն ալ պէտք է ուղիղ կենալ եւ գլուխը վար չկախել:

18. Խաղալու օգտակարութիւնը. — 1. Արիւնին շրջանը դիւրացընելու համար պէտք է երբեմն երբեմն վազվզել, խաղալ: Երկար ատեն անշարժ մնալը աղէկ չէ:

2. Մանաւանդ տղաքները աւելի պէտք է շարժին, վազվզողեն, խաղան. տղայի մը համար շատ գէշ է այնպէս անշարժ՝ գամուած մնալ, շարունակ նստիլ:

19. Մարմնամարզ. — Տղայ մը աղէկ պայմաններու մէջ մեծնալու, զօրաւոր եւ առողջ մարմին մը ունենալու համար պէտք է որ շատ անգամ մարմնամարզ

ընէ: Մարմնամարզի միջոցաւ կանոնաւոր կերպով կը շարժենք մեր մարմնի բոլոր անդամները՝ առանց շատ յոգնելու: Տղաքները աւելի շուտ կը մեծնան և զօրաւոր ոտք ու ձեռք կ'ունենան, երբ մարմնամարզը ընեն: Մարմնամարզի չափ օգտակար է նաև վազելով ցատկելով՝ կանոնաւոր խաղեր խաղալ:

17. 1. Ի՞նչ կրնայ պատահիլ երբ կարդալու կամ գրելու ատեն գէշ դիրքով նստելու վարժուիմք: 2. Ի՞նչ դիրք բռնելու է րալելու ատեն: — 18. 1. Ի՞նչ օգուտ ունի մարզանքը: 2. Տղարը մարզանքի պէտք ունի՞ն: — 19. Ի՞նչ է մարմնամարզը:

7. — ԸՆԳՉԱՆՈՒԿ ԱՌՈՂՋԱՊԱՀՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ ԿԱՆՈՆՆԵՐ

20. Խմելու աղէկ ջուր. — 1. Երբ մէկը գացած է դաշտը պտըտելու, կամ երբ ճամբորդութիւն մը կ'ընէ ու ծարաւ է, պէտք չէ հանդիպած ամէն ջուր խմէ: Ճահիճներու եւ աղտոտ գետերու ջրերը վնասակար են: Անձրեւի ջուրն ալ շատ աղէկ չէ եւ շատ անգամ կրնայ հիւանդութիւն պատճառել:

2. Ամէնէն աղէկը աղբիւրի ջուրն է, որ հողին ծոցէն դուրս կը բխի: Իրաւ է որ շատ անգամ ջրհորներ ալ աղէկ ջուր կ'ունենան, բայց շատ ջրհորներու ջուրն ալ լեղի է: Ասկէ դատ նոյն իսկ աղէկ ջուր ունեցող ջրհորներու մօտ պէտք է որ կենդանիներու աղբ եւ ուրիշ աղտեղութիւններ չգտնուին:

21. Տուեր աղէկ վիճակի մէջ պահիլ. — Տանը ներսը խիստ աղէկ վիճակի մէջ պահելու է. առողջապահութեան համար շատ կարեւոր է սա: Ետտ անգամ մարդ հիւանդ կ'ըլլայ, երբ իր բնակած սենեակը աղտոտ է: Պէտք է շատ անգամ ամբողջ տունը

աւելլ, փայտէ մասերը լուալ, պատերը շփել եւ փոշիները դուրս հանել:

22. Մարմինը խնամել. — Մարմնի մաքրութիւնը խիստ շատ կարեւոր է և շատ մը հիւանդութիւններու առջեւ կ'առնէ: Պէտք է ամէն առաւօտ առատ ջրով լուալ ձեռքերը, երեսները եւ ամբողջ գլուխը, և շատ անգամ ալ պաղ պաղ ջրով՝ ամբողջ մարմինը: Հագուստները խիստ մաքուր պահելու է եւ ձերմակեղէնները յաճախ փոխելու է:

Պէտք է զգոյշ ըլլալ եւ շատ տաք տեղէ մը շատ ցուրտ տեղ չանցնիլ մի եւ նոյն հագուստներով: Մանաւանդ երբ մէկը քրտընած է, պէտք է վերարկու մը առնէ վրան կամ հովի առջեւ չնստի:

20. 1. Ճահիճներու եւ աղտոտ գետերու ջուրը խմել աղէկ է: 2. Ո՞րն է է՛ն աղէկ ջուրը: — 21. Տանը ներսի կողմը ի՞նչպէս պահելու է: — 22. Ի՞նչպէս խնամելու է մարմինն ու հագուստները՝ առողջապահութեան համաձայն ըլլալու համար:

8. ԴԱՍ. — ԱՄՓՈՓՈՒՄ ԵՐԿՐՈՐԴ ԱՄՍՈՒԱՆ [1—7]

Զգայականութիւն եւ շարժում: (1— 3). — Զիդերը զգալու եւ շարժում առաջ բերելու համար են: Զիդերու ամենամեծ մասը կուգան ողնուղեղին մէջ իրարու կը միանան: Ողնուղեղը երկար չուանի մը պէս ծուծ մըն է ողնայարին մէջ: Ողնուղեղին վերի կողմը գանկին մէջ կը գտնուի ուղեղը: Զիդերը իրենց բոլոր զգացածները ուղեղին կ'իմացընեն, ուղեղն ալ հրաման կ'ընէ ջիդերուն և շարժում առաջ կը բերէ:

Հինգ զգայարաններ. (4—10). — Հինգ զգայարանները աստեք են, տեսողութիւն, լսողութիւն, հոտառութիւն, հաշակելիք, օտափելիք:

Աչքը տեսողութեան գործարանն է, պզտիկ գընտակիկ մըն է որ, եթէ առջեւի կողմէն դիտես, կ'երևի

նեմկուցը որուն մէջ տեղն է գոյնզգոյն ծիածանը եւ ասոր ալ կեդրոնը՝ բիրբ: Լոյսը բերին միջոցաւ աչքի ներսը կը մտնէ եւ սեսողական ջիղին վրայ տպաւորութիւն կ'ընէ:

Ականջը խողովեան գործարանն է: Դրտէն ա-կանջի բաւիղը կ'երեւի, որուն մէջտեղէն ականջի արտաքին խողովակը ձայները ներս կ'ընդունի: Թրմբուկը կայ որ կը թրթռայ եւ ձայնը կ'իմացընէ խողովակն ջիղին որ ուղեղին կը տանի զայն:

Քիբը հոտառութեան գործարանն է, իսկ լեզուն ճաշակելիքի: Մորթը ամբողջովին շոշափելու կը ծառայէ, բայց շոշափելիքի բուն գործարանը մատերու ծայրերն են:

Առողջ ապրելու համար կանոններ. (11—22). — Մարդ մը իր առողջութիւնը աղէկ պահելու համար հետեւեալ կանոնները անպատճառ միտքը պահելու է:

Բնաւ չխմել ո՛չ օղի, ո՛չ դինի, ո՛չ ալ որ եւ է ողելից ըմպելի. չափաւոր ուտել, արագ արագ չուտել, կամաց կամաց ծամել: Կերակուրէ անմիջապէս յետոյ լոգանք չընել: Ակուններուն շատ խնամք տանիլ. մինակ աղէկ ու մաքուր ջուր խմել:

Սենեակին օդը միշտ նորոգելու է՝ պատուհանները միշտ բանալով: Վառարանը պէտք է ծուխը աղէկ քաշէ: Տունը շատ մաքուր պահելու է:

Գրելու կարգալու ատեն ուղիղ դիրքի մէջ մնալ. քալելու ժամանակ ալ մէջքն ու գլուխը ուղիղ բռնել: Խաղալ, վազվզել՝ չափաւոր կերպով եւ մարմնամարզ ընել: Առատ ջրով լուացուելու է, ճերմակեղէնները շուտ շուտ փոխելու է: Քրտընած ատեն հովի դէմ մնալու չէ եւ ուտելուն վրայ բան մը առնելու է:

Մ Ա Յ Ր Ե Ն Ի Լ Ե Զ Ո Ի

1. Դ Ա Ս. — Ա Ն Ո Ւ Ն Կ Ա Մ Գ Ո Յ Ա Կ Ա Ն

1. ԱՆՈՒՆ կամ Գոյական. — Մեակ, ձի, կաղամար, Մեսրոպ, Տիգրիս, Վրացի, Ուրալ, Դաւեթ բառերը կը ցուցընեն անձ, կենդանի, առարկայ:

Աս բառերը, որ գոյութիւն ունեցող բան մը կը ցուցընեն, կ'ըսուին գոյական կամ անուն:

1. Հրահանգ. — Հետեւեալ բառերը գոյականներ են: Որոճեցիք քե ո՞րք անձ կը ցուցնէ, ո՞րք կենդանի եւ ո՞րք առարկայ:

Որսորդ, թռչուն, փետուր, նաւաստի, տնտես, դերձան, ծիծառ, բորեան, գառնուկ, բամպակ, սոխ, լուսարար, ծխախոտ, մուկ, զինուոր, հովիւ, մանիշակ, լու, մշուկ, գլուկ (լեպլեպի), փեսայ, մատնի, խոզ, խանութպան, շերամ, աճապարար, քարիւղ:

2. Հրահանգ. — Հետեւեալ սահմաններուն համեմատ գոյականներ գտէք.

Ի՞նչ կը կոչուի այն մարդը որ ձուկ կ'որսայ, որ հիւանդ կը բժշկէ, որ նաւ մը կը վարէ, որ դաս կուտայ, որ միս կը վաճառէ, որ պատ կը հիւսէ, որ մանուկները կը վարժէ, որ սայլ կը վարէ:

Ի՞նչ կը կոչուի այն կենդանին որ հաւկիթ կ'աճէ, որ հօտը կը պահպանէ, որ կառք կը քաշէ, որ արօր կը քաշէ, որ կոնակին վրայ կուտկէն ունի, որ կը դոսայ, որ կը մայէ, որ կը մլաւէ, որ կը մռնչէ, որ կը բզզայ:

Ի՞նչ կը կոչուի այն առարկան որով գիր կը գրեն, որով հաց կը կտրեն, որով փայտ կը տաշեն, սյով պատ կը ծեփեն, որով բան մը կշռեն, որով մագ կը սանտրեն, որով կար կը կարեն, որով քար կը տաշեն:

Հարցումներ. — 1. Ինչ է անունը: — Ինչու լոյսական ալ կ'ըսուի: [Խոյուրիւն կը նշանակէ բլաւ Գտէք գոյ ար-մատով շինուած բառերը]:

2. ԳԱՍ. — ԱՆՈՒՆՆԵՐՈՒՆ ՏԵՍԱԿԸ

2. Հասարակ անուն. — Խաճաքած կամ հովիւ բառը կը ներկայացընէ այն անձը որ ոչխար կ'արածէ: Զի բառը միեւնոյն տեսակէ ամէն կենդանիներու ալ կ'ըսուի: Կաղամար կ'ըսուի ամէն առարկայի պոուն մէջ մեղան կը լեցընեն՝ գիր գրելու համար:

Այս հովիւ, ձի, կաղամար բառերը հասարակ անուն են:

Ուրեմն հասարակ անուն է ամէն գոյական որ միեւնոյն տեսակէ ամէն անձի և առարկայի կրնայ ըսուիլ:

3. Յատուկ անուն. — Թորոս բառը մէկ անձ միայն կը նշանակէ, Միսիսիբի մէկ գետի մը անուն է: Հնդիկ բառը կը պատշաճի մէկ ազգի կամ ժողովուրդի: Պոնտոս կամ ձանիկ մէկ գաւառի յատուկ անուն է և ամէն գաւառի չի պատշաճիր, ամէն լեռի Ուրալ չ'ըսուիք, այլ այսինչ լեռի յատուկ անուն մ'է:

Արդ՝ Թորոս, Միսիսիբի, Հնդիկ, Պոնտոս, Ուրալ յատուկ անուններ են:

Յատուկ անուն են այն գոյականները որ միակ անձի մը, միակ առարկայի մը կը պատշաճին. կամ միեւ-

նոյն տեսակէ որո՞ւ խումբի մը էակները կամ իրերը կը ցուցընեն:

Յատուկ անունները գլխադրով կը սկսին:

3. Հրահանգ. — Հետեւեալ բառերը գոյական են: Անոնց մէջէն ո՞րը հասարակ անուն է և ո՞րը յատուկ անուն՝ որոշեցէք բերանացի և գրաւոր:

Զի, ոչխար, Սողոմոն, Բարիզ, աթոռ, կաղնի, կէտ, կաւիճ, մահիճ, դահիճ, եղնիկ, Եղնիկ, Կովկաս, Նեղոս, բուրգ, բուրգ, գիծ, ծիծ, բիծ, Չաքէոս, Յովսէփ, Ալպեան, Սինա, Օսմանցի:

4. Հրահանգ, — Գրեցիք մարդու ներքին գործարաններուն անունները:

5. Հրահանգ. — Գրեցիք արհեստաւորներու անուններ (10 հաս):

6. Հրահանգ. — Գրեցիք ձեր ընկերներուն անունն ու մականունը:

Հարցումներ. — 2. Ո՞ր բառերը հասարակ անուն են: — 3. Ո՞ր բառերը յատուկ անուն են երկու տեսակէն ալ օրինակներ տուէր:

3. ԳԱՍ. — ՆԻԻԹԱԿԱՆ ԱՆՈՒՆ, ՎԵՐԱՑԱԿԱՆ ԱՆՈՒՆ

4. Նիւթական անուն. — Երբ պարտկապան, նպուռ, օտար անունները գրուցեմ, միտքս կուգայ մարդ մը, միջատ մը, առարկայ մը գորոնք կրնամ աչքով տեսնել, ձեռքով շոշափել, ինչու որ նիւթական բաներ են:

5. Վերացական անուն. — Բայց երբ ըսեմ սէր, խելք, ջանք, վախ, եռանդ, երզում, աղհասութիւն, հոգի, պատիւ, այս բառերն ալ անուն են, բայց անոնց նշանակած բաները չեմ կրնար տեսնել, չեմ կրնար շոշափել, միայն միտքով կ'ըմբռնեմ, կը զգամ:

ինչու որ նիւթական առարկաներ կամ էակներ չեն, այլ վերացական, աննիւթական, մտաւոր բաներ են:

6. — Վերացական անունները ընդհանրապէս ում, ուրիւն և ոյթ կը վերջաւորին:

7. Հրահանգ. — Երկու սիւնակի մէջ գաս գաս գրեցե՛ք նիւթական անունները եւ վերացական անունները:

Պատում, հաճութիւն, աղայ, կրակ, ածուխ, արեւ, ծով, հողի, աշխատութիւն, բարիք, կաքաւ, միտք, ծաղիկ, օձ, եռանդ, զգացում, հանք, ջանք, խոտ, էրիկ, կնիկ, քաղաք, փափաք:

8. Հրահանգ. — Սա վերացական անունները նիւթականի փոխեցէ՛ք՝ ուրիւն, ում կամ ոյթ մասնիկները ջնջելով:

Երեկոյթ, բնութիւն, թաղում, ծերութիւն, ընկերութիւն, նաւապետութիւն, կոչկարութիւն, հասոյթ, բնոյթ, տէրութիւն, հայրութիւն, արքայութիւն, իշխանութիւն, սուրում, խնդում, մեռելութիւն, կնութիւն, քերականութիւն, գրացութիւն:

Հարցումներ. — 1. Ի՞նչ կը ցուցնէ նիւթական անունը. — 5. Ի՞նչ կը ցուցնէ վերացական անունը: — 6. Ի՞նչ մասնիկով կը վերջաւորին վերացական անունները:

4. ԴԱՍ. — ԱՄՓՈՓՈՒՄ 1-3 ԴԱՍԵՐՈՒ

3. Անուն. — Անունը բառ մ'է որ անձ, կենդանի եւ առարկայ կը ցուցնէ:

8. Հասարակ անուն. — Հասարակ անուն են այն գոյականները որ մի եւ նոյն տեսակէ՛՛ ամէն էակներու և իրերու կը յարմարին:

9. Յատուկ անուն. — Մէկ անձի, մէկ առարկայի՛ կամ մէկ տեսակէ եզոզ անձերու եւ իրերու անունը յատուկ անուն կ'ըսուի:

Այսպէս են մարդ, քաղաք, դեղ, թաղ, փողոց, գետ, ծով, երկիր, լիճ, լեռ, եւայլն ցուցնող անունները:

10. Նիւթական անուն. — Այն անունները որ տեսանելի, շոշափելի էակներ կամ իրեր կը ցուցնեն, նիւթական անուն են:

11. Վերացական անուն. — Այն անունները որ շոշափելի բան մը չեն յայտներ, այլ մտքով կ'ըմբռնուին՝ վերացական անուն են: Այսպէս են ուրիւն, ում, ոյթ վերջաւորող անունները:

5. ԴԱՍ. — ՀՐԱՀԱՆԳՆԵՐ

- 9. — Գրեցէ՛ք 12 առաքեալներուն անունը:
- 10. — Գրեցէ՛ք հինգ անուն քաղաքի: Գրեցէ՛ք հինգ անուն անձի, հինգ անուն կենդանիի եւ հինգ անուն առարկայի:
- 11. — Գրեցէ՛ք հինգ անուն երկրի կամ պետութեան: Հինգ անուն ծառի, և հինգ անուն ուտելիքի:
- 12. — Կէտերուն տեղ դրէ՛ք յասուկ անուններ:
- 1... Օսմանեան պետութեան մայրաքաղաքն է: — 2... մարգարէն սաղմոսներ գրեց: — 3... ի նեղուցը կը դատէ Պօլսոյ եւրոպական և ասիական ցամաքները: — 4... Օսմ. առաջին թագաւորն է: — 5... Գողթիաթն սպաննեց: — 6... ամիրա հիմնեց Ազգ. Հիւանդանոցը: — 7... հնարեց հայերէն տառերը: — 8... գտաւ Ամերիկան: — 9...

... սպաննեց իր եղբայրը՝ Աբէլը. — 10. ... եղաւ առաջին մարտիրոս: — 11. ... գտաւ տապաքութիւնը: — 12. ... աշխարհի հինգ մասերէն մէկն է: — 13. ... աշխարհի ամենէն բարձր լեռն է: — 14. ... դրախտէն վանտեց... ու ... :

13. Հրահանգ. — Սա նիւթական անունները վերացական ըրէք՝ ուրիւն մասնիկով:

Լրագիր, գրագիր, հիղինակ, մատենագիր, գիր, եղբայր, հովիւ, բուն, շուն, բարեկամ, հայր, կայսր, դուքս, գեղացի, քուրմ, վարդապետ, ժամկոչ, աշակերտ, գինոր:

14. Հրահանգ. — Որոշեցէք հասարակ և յատուկ անունները:

Յովնան մարգարէ, Սահակ կաթուղիկոս, Պետրոս առաքեալ, Ռէմլէ քաղաք, Ուրմիայի լիճ, Պալքան լեռներ, Անգղիայի կղզիներ, Կասպից ծով, Թուրքիայի ժողովուրդը, Պարսկաստանի սահմանները:

15. Հրահանգ. — Նոյն բառերը մէյմէկ խօսքի մէջ գործածեցէք:

Օրինակ. — Կասպից ծովը կը տարածուի Ռուսաստանի, Պարսկաստանի եւ Թուրքաստանի միջեւ:

6. ԳԱՍ. — ԲԱՅԻՆ ՏԵՐԸ

12. Բային տէրր՝ անուն. — 1. Երբ կ'ըսեմ Ձին կը վազէ, ասով գաղափար մը կը յայտնեմ: Ձին գարծ մը կը կատարէ: Ձի՛ բառը, որ այդ գործը կատարող կենդանին կը ցուցնէ, բային տէրն է:

2. Այս խօսքին մէջ բային տէր եղող բառը անուն մ'է:

13. Բային տէրր՝ դերանուն. — Երբ կ'ըսեմ՝ դուն դառ կը սերես, նորէն գաղափար մը կը յայտնեմ:

Դուն բառը, որ դերանուն է, կը ներկայացնէ սերտելու գործողութիւնը կատարող անձը որուն կ'ուզղեմ խօսքս: Դուն բառը բային տէրն է:

Ուրեմն բայի տէր կրնան ըլլալ անունը եւ դերանունը:

Ծանօթ. — Դերանուն են ես, դուն, ան, ինք, մեք, դուք, անոնք, իրենք բառերը:

16. Հրահանգ. — Սա խօսքերը օրինակեցէք եւ բայերուն տակը մէկ գիծ քաշեցէք, տէր բայներուն տակը երկու գիծ:

1. Ատաղձագործը տախտակ կը յղէ: — 2. Ցրուիչները նամակ կը ցրուեն: — 3. Հասկերը կը փայլին: — 4. Օգը տաք է: — 5. Մայրը կը յանդիմանէ անհնազանդ տղան: — Գայլը ոչխար կ'ուտէ: — 7. Յակոբը վարպետ արհեստաւոր է: — 8. Դուն խելացի տղայ ես: — 9. Ես իրաւունք չունիմ: — 10. Ան թող երգէ, դուն ալ ձայնակցէ: — 11. Միթէ մենք ձեր ընկերը չե՞նք: — 12. Յիսուս ըսաւ «Դուք ամէնքդ ալ եղբայր էք»: — 13. Ինք գիտեալ, ես ալ բարեւեցի: — 14. Հովը կը սուլէ:

17. Հրահանգ. — Սա խօսքերը ամբողջացուցէ գոյական տէր բային դնելով,

- կը վրնջէ, կը գոայ, կը պոռոչայ,
- կը բառաչէ, կը մայէ, կը հաչէ.....,
- կը մլաւէ, կը կռկայ, կը ճլուրայ,
- կը թնծկայ, կ'ոռնայ, կը մռնչէ,
- կը սուլէ, կը բզզայ, կը ճոճոսայ:

(Տես Լրացուցիչ Քերականութ. տիպ 1896, էջ 112.)

Հարցումներ. — 12. Ինչ կըսուի այն բառը որ անծ, կենդանի եւ իր կը նշանակէ եւ բային նշանակած գործը կը կատարէ: — 13. Ո՞ր բառեր կընան տէր բայի ըլլալ: — Անունին զերը կատարող բառը ի՞նչ կըսուի: — . Որո՞նք են գերանունները:

7. ԴԱՍ. — ԲԱՑԻՆ ԼՐԱՑՈՒՑԻՉԸ ԿԱՄ ԵՆԴԻՐԸ

14. Բային խնդիրները. — Երկրագործը ցորեն կը ցանէ արտին մէջ:

Այս խօսքին մէջ բային տէրն է երկրագործը, բայն է կը ցանէ:

Իսկ ցորեն և արտին մէջ բառերն ալ, որոնք խօսքը կ'ամբողջացընեն, կը կոչուին բային խնդիրները կամ լրացուցիչները:

Ի՞նչ կը ցանէ. — Ցորեն: Այդ ցորեն բառը, որ ի՞նչ հարցման պատասխանն է, կը ցանէ բային խնդիրն է: Երկրագործը ցորեն կը ցանէ՝ ո՞ւր. — Արտին մէջ Աս արտին մէջ բառն ալ ցանել բային խնդիր է:

Յովսէփ Եգիպտոսն ազատեց սովէն: Գիտենք արդէն որ Յովսէփ (անունը) տէր բային է: Եւ ազատեց բայ է:

Յովսէփ ազատեց ի՞նչը: — Եգիպտոսը: Յովսէփ Եգիպտոսն ազատեց ինչէ՞ն: — Սովէն: Արդ՝ Եգիպտոս և սովէն բառերն ալ ազատեց բային խնդիրներն են:

Հրահանգ 18. — Սա խօսքերուն մէջ բայերը շեղադիր դրուած են: Տէր բայիններուն տակէն մէկ գիծ և խնդիրներուն տակէն երկու գիծ քաշեցէք:

1. Ոչխարները կ'արածին դաշտին մէջ: — 2. Շուները անոնց մօտ կը հսկեն: — 3. Հովիւն ալ

որինդ կ'ածէ: — 4. Գայլերը չեն կրնար մօտեցալ հօտին: — 5. Եթէ ուզեն ոչխարներէն մէկը յափեսակել, շունը կը հաչէ բարձր ձայնով: — 6. Հովիւը տեղէն կը ցատէ: — 7. Ճօկանը ձեռք կ'առնէ: — 8. Կը յարձակի գայլին վրայ: — 9. Ես տեսած եմ խաչնարածներ որ գայլերու հետ կռուած են և իրենց ոչխարներն անոնց բերնէն խլած են: — 10. Շունը կ'օգնէ հովիւին, ան ալ գայլին վրայ կը վագէ, անոր վրայ կը խածնէ և բող չի տար որ հօտին փասս հասցընէ:

19. Հրահանգ. — Օրինակին համեմատ խօսքեր տրեցէք: — Օրինակ. — Արեւն ու լուսինը կը լուսանորեն երկիրը:

Տէր բայի. — Արեւն ու լուսինը. — Ձին ու եզը. — Կովը ու այծը. — Հայրն ու մայրը. — Գետն ու տուն. — Սոխակն ու խայտիարը:

Բայ. — Կը դայլայլեն, կը սիրեն, կ'ուռզեն, կը լուսանորեն, կուտան, կը քալեն: Խնդիր. — Արօրը, գեղեցիկ նուագներ, իրենց զուակները, երկիրը, պարտէզները, կաթը:

Հարցումներ. — 14. Բային իմաստը ամբողջացընող բառը ի՞նչ կը կոչուի: — Քանի՞ տեսակ լրացուցիչ կայ: — Ի՞նչ տարբերութիւն կայ տէր բային ու լրացուցիչին մէջ:

8. ԴԱՍ. — ՍԵՌԻ ԽՆԴԻՐ, ԲՆՈՒԹԵԱՆ ԽՆԴԻՐ

15. Սեռի խնդիր. — Մայրը կը սնուցանէ իր մանկիկը: Աս խօսքին մէջ մանկիկը բառն է խընդիր որ կը պատասխանէ զո՞վ (քիմի՞) հարցումին:

Որտորդը քուչուն կ'որսայ: Հոս ալ քուչուն բառն է

խնդիրը եւ կը պատասխանէ ի՞նչը հարցումին :

Արդ, զո՞վ, ի՞նչը հարցումով գտնուող խնդիրները կը կոչուին Սեռի խնդիր :

16. Բնութեան խնդիր. — 1. Վարժուհին տեարակ բաժնեց իր առակերտներուն : — 2. Գինին կը շինուի խաղողէն : — 3. Խոտը կը քաղեն մանգաղով : — 4. Ծիծառը բոյն կը շինէ սանիֆներուն վրայ : — 5. Առիւծը կը բնակի անտառներուն մէջ :

Շեղագիր բառերը (առակերտներուն, խաղողէն, մանգաղով, սանիֆներուն վրայ, անտառներուն մէջ) նոյնպէս խնդիրներ են որ կը լրացընեն իրենց քով գտնուող բայերուն իմաստը : Բայց առ խնդիրները գտնելու համար զո՞վ կամ ի՞նչը հարցումը չենք կըրնար ընել :

Պէտք է ըսենք. 1. Վարժուհին տեարակ բաժնեց որո՞ւ — իր աշակերտներուն : — 2. Գինին կը շինուի ինչե՞ն. — խաղողէն : — 3. Խոտը ինչո՞վ կը քաղեն. — մանգաղով : — 4. Ծիծառը բոյն կը շինէ. — ո՞ւր, ո՞ր տեղեր. — տանիքներուն վրայ : — 5. Առիւծը ո՞ւր կը բնակի. — անտառներուն մէջ :

Առ տեսակ հարցումներուն պատասխանող բառը բնութեան խնդիր կը կոչուի :

Բնութեան խնդիրը գտնելու համար, բային քով առ հարցումները դնելու է.

Որո՞ւ, որմե՞, որո՞վ, ինչի՞, ինչե՞, ինչո՞վ, ե՞րբ, ու՞ր, եւայլն :

20. Հրահանգ. — Կարդացե՛ք հետեւեալ հասուածք, ետէր օրինակեցե՛ք ձեր տեսակին մէջ՝ ստորագծելով միայն բնութեան խնդիրները :

ԱԶԳԱՅԻՆ ՀԻՒԱՆԴԱՆՈՑ

Յարութիւն ամիրա Պէզնեան որ ապրած է 19րդ դարու մէջ, առաքինի գործերով անմահացուցեր է իր անունը : Իր նպատակով շատ եկեղեցիներ շինուցան Պոլսոյ մէջ, գիրքեր նուիրուեցան դպրոցներու, հաստատուեցաւ մանաւանդ Ազգ. Հիւանդանոցը եւ տի Գուլէի դուրը : Այդ բարի գործը միշտ երախտագիտութեամբ կը յիշուի ազգէն և հիւանդանոցին մէջ պատասխարուող հիւանդներէն, ծերերէն, անկարներէն և որբերէն : Հիմա ազգին դրամով կը մատակարարուի և որբերէն : Հիմա ազգին դրամով կը մատակարարուի այդ հաստատութիւնը, և՛ վեհափառ Սուլթանէն հովանաւորուած՝ օրական հացի ու մսի բաւականաչափ նպաստ կը ստանայ : Երանի՛ կարդանք ազգասնորդ սիրողներուն և անոնց օգնութեան հասնողներուն :

Հարցումը. — 15. — Լրացուցի՛ր կամ խնդիրը քանի՞ տեսակ է. — Ի՞նչ հարցումով կը գտնուի սեռի խնդիրը. — 16. — Իսկ ընտե՞ան խնդիրը :

9. ԳԱՍ. — ԱՄՓՈՓՈՒՄ 6, 7, 8 ԳԱՍԵՐՈՒՆ

17. Տէր բայի. — Այն բառը, որ կը ցունէ գործողութիւնը կատարող կամ կրող անձը, կը կոչուի բային տէր :

18. Գերանուն տէր բայի. — Ես, դուն, ան, ինք, մենք, դուք, անոնք, իրենք բառերը դերանուն են :

Բայի տէր կրնան ըլլալ Գոյականը և Գերանունը :

19. Լրացուցի՛ր կամ խնդիր. — Բայի մը խնդիր է այն բառը որ նոյն բային իմաստը կ'ամբողջացընէ :

20. Սեռի խնդիր. — Խօսքի մը մէջ զո՞վ, ի՞նչը հարցումներուն պատասխանող բառը սեռի խնդիր է :

21. Բնութեան խնդիր. — Որո՞ւ, որմե՞, որո՞վ, ո՞րո՞ւ համար, որո՞ւ հետ, կամ ի՞նչ բանի՞, ի՞նչ բանե՞, ի՞նչ բանով, ինչի՞ համար, ինչի՞ հետ, ինչի՞ մեջ *ևլն.* հարցումներուն պատասխանող բառը բնութեան խնդիր է :

10. ԳԱՍ. — ՀՐԱՀԱՆԳՆԵՐ

21. Կարն բառերով պատասխանեցե՛ք սա հարցումներուն :

1. Զիւնը ի՞նչ կ'ըլլայ արեւին տակ : — 2. Ուր կ'աշխատին հանքագործները : — 3. Գարունը ի՞նչ կ'ընէ այգեգործը : — 4. Հովիւին շունը ի՞նչ օգուտ ունի : — 5. Գիշերապահները ե՞րբ կը հսկեն : — 6. Անձրեւին ջուրերը օ՞ւր կ'երթան : — 7. Ո՞ւր կը բուսնի ցորենը : — 8. Իսկ բաթաթէ՞սը : — 9. Ո՞ր աշակերտ հոգ կը տանի իր դասերուն : — 10. Այբուբենը ո՞ր գրքէն ստրկեցար : — 11. Ինչի՞ մէջ կը լեցընեն գինին : — 12. Որո՞ւ ողորմութիւն տալու է :

22. Սա խօսքերուն մէջ սեռի խնդիրներուն օտար կէտ գիծ փառեցե՛ք :

1. Հացագործը խմոր կը թրէ : — 2. Մուկը փայտ կը կրծէ : — 3. Վայրենին հիւղակ կը շինէ : — Ազարակապանը ցորեն կը ծախէ : — 5. Թագաւորը աղբեր կը կառավարէ : — 6. Ես քեզ շատ կը սիրեմ :

23. Բնութեան խնդիրներուն օտար կէտ գիծ փառեցե՛ք :

1. Գեղացին կարագ կը վաճառէ խանութպանին : — 2. Քրոջմէս նամակ առի : — 3. Բարեկամիդ համար գիրք մը գնէ : — 4. Ռուբէն իր եղբորը հետ կը խաղայ : — 5. Մեր ծնողքէն պարգեւ ստացանք : — 6. Դրամով ամէն բան չի գնուիր : — 7. Թռչունը

կերգէ ծառերուն վրայ : — 8. Կայծուխը կը փայլի գիշեր ատեն : — 9. Ցորենը կը լեցընենք պարկերումէջ և ջաղացպանին կը տանինք որ ազօրիքով մանրէ, ալիւր շինէ ցորենը : — 10. Մայրը կը գուրգուրայ իր զաւկին վրայ :

11. ԳԱՍ. — ԵՐԵՒ ԳԵՄՔԵՐԸ

22. Առաջին դեմք. — Ես կ'երգեմ, ես կը խօսիմ, ես կը կարդամ խօսքերուն մէջ ես բառը առաջին դեմքի դերանուն է :

23. Երկրորդ դեմք. — Դուն կ'երգես, դուն կը խօսիս ևայլն. դուն բառը երկրորդ դեմքի դերանուն է : Դուն կը ներկայացնէ այն անձը որուն խօսք կ'ուղղենք :

24. Երրորդ դեմք. — Երբ Յակոբը յիշելով կ'ըսեմ. ան կ'երգէ, Յակոբ անունին տեղ կը գործածեմ ան բառը, որ երրորդ դեմքի դերանուն է, և կը ցուցընէ այն անձը որուն վրայ կը խօսիմ :

24. Հրահանգ. — Սա խօսքերուն մէջ ո՞ր դերանունները Ա. դեմք կը ցուցընեն, որո՞նք Բ. դեմք եւ որո՞նք Գ. դեմք :

Ես կը մեկնիմ : Դուն չե՞ս կարդար : Ա՞ն ով է : Դո՞ւն ալ կեր : Ան թող լուէ : Դո՞ւն խօսէ, ես ձայն չեմ հաներ : Ես կար կը կարեմ, ան լուացք պիտի ընէ : Ես ու դուն եղբայր ենք : Ան ու ես մէկ գիրք կը կարդանք :

25. Հրահանգ. — Կետերուն տեղ յարմար դերանուններ դրե՛ք :

..... կ'աղագչեմ : բարի աղայ է : որո՞ւ աղայ ես : ի՞նչ կ'ուտես : ո՞ր տեղացի է :

քու ընկերդ չե՞մ : չե՞ս ուզեր խաղալ, ուրեմն
..... ալ չեմ խաղար :

Հարցումներ. — 22. Ո՞րն է Ա. դէժրի դերանունը. —
23. Իսկ Բ. դէժրի դերանունը. — 24. Ո՞ր դերանունը Գ.
դէմք կը ցուցընէ : — Անունին տեղ ի՞նչ բառեր կը գոր-
ծածունին իբրև բայի տէր :

12. ԴԱՍ. — ԵՐԿՈՒ ԹԻԻԵԲԸ

25. Բայր՝ եզակի. — Ես, դուն, ան, ինք բառերը
կը ցուցընեն թէ իրենց քովի բայը եզակի է :

26. Բայր՝ յոնգակի. — Մենք, դուք, անոնք, ի-
րենք բառերը կը ցուցընեն թէ իրենց քովի բայը յոն-
գակի է :

եզակի	Յորճակի
Ես կ'երգեմ	Մենք կ'երգենք
Դուն կը խօսիս	Դուք կը խօսիք
Ան, ինք կը կարդայ	Անոնք, իրենք կը կարդան :

27. Բային քիւր. — Ասկէ կը հասկցուի թէ բա-
յը կ'ըլլայ եզակի կամ յոնգակի :

28. Հրահանգ. — Սա եզակի խօսքերը յոնգակի բրեհ.
[Օրինակ. Անոնք մեծ մարդ են :]

Ան մեծ մարդ է : — Դուն շատ կ'աշխատիս : —
Ինք թող դայ : — Ես « Նոր Դպրոց » կը կարդամ : —
Ան կը խօսի : — Դուն շատ կը կատիս : — Ես աղէկ
կ'երգեմ : — Ան բարի մարդ է : — Դուն անոր մի՛
նայիր :

27. Հրահանգ. — Կարդացէ՛ք սա հատուածը, ետ-
քը գրեցէ՛ք ձեր տետրակին մէջ՝ որոշելով բայերը մէկ
գիծով ու տէր բայիները՝ երկու գիծով :

Մ Ո Ւ Կ Ը

Մոխրագոյն՝ փափուկ մորթով պատած է մուկը :
Սուր աչքերը կը փայլին ու կը դիտեն ամէն կողմ :
Թաթերը շատ փափուկ են : Շնորհալի կերպով կը
ցատքատէ : Արթուն ու զգուշաւոր է : Ան ի՛նչ սի-
լուն ախաւներ ունի : Տղաքը պէտք չէ վստահին աս
փոքրիկ, նուրբ ու սրածայր ախաւներուն : Գտածը
կ'ուտէ : Մուկ չէ՞ մի, կաշին անգամ կը կրծէ : Ես
շատ անգամ տեսած եմ մարդիկ որ կ'ըսեն. Լեզուիս
ծայրը կը կսկծէ, մկան կերուք եմ կերեր, իրաւ ալ
ան պիտիտիկ կենդանին, որ հազիւ ձեռքիս չափ է,
ամէն բանի կը դպչի. առէն բան կը կրծէ, ամէն
չարութիւն կ'ընէ մեր տուններուն մէջ : Շտեմարանէն
ցորեն կը կրէ, թուղթ կը պատուէ, եւայն : Վերջա-
պէս մուկէն զգուշանալու ե՛ք՝ դուն ալ, ես ալ, ա-
մէնքս ալ :

28. Հրահանգ. — Նորէն գրեցէ՛ք նոյն հատուածը
եւ եզակի բայերուն տակ մէկ գիծ քաշեցէ՛ք, յոքնա-
կի բայերուն տակ երկու գիծ քաշեցէ՛ք :

29. Հրահանգ. — Կարդաց'՛ք նոյն հատուածն ու
ըսէ՛ք թէ տէր բայիները ի՛նչ դէմքէ են :

Հարցումներ. — 25. Եզակի բայի մը քով ի՞նչ թիւ տէր
բայի կը դրուի. — Որո՞նք են եզակի դերանունները. — 26.
Որո՞նք են յորճակի դերանունները : — 27. Բային թիւը բանի՞
է : — Եզակին ի՞նչ կը ցուցընէ : — Իսկ յորճակին :

13. ԴԱՍ. — ԱՆՈՒՆՆԵՐՈՒՆ ԹԻԻԸ

28. ՄԷԿ անձ, մէկ կենդանի, մէկ իք. — Երբ
կ'ըսենք մարդ մը, կասու մը, գիբ մը, հոս մարդ

բառը մէկ անձ միայն կը ցուցընէ, կասու բառը մէկ կենդանի կը ցուցընէ, զիբ բառը մէկ առարկայ կը ցուցընէ:

29. Շատ անձեր, շատ կենդանիներ, շատ իրեր. — Բայց երբ ըսեմ մարդեր, կասուներ, զիբեր, ան ատեն մարդեր գոյականը շատ մը անձեր կը ցուցընէ, կասուներ գոյականը շատ մը կենդանիներ և զիբեր գոյականը շատ մը զիբեր կը ցուցընէ:

30. Անուններուն քիւր. — Ուրեմն անուններն ալ քիւ ունին, այսինքն մէկ կամ շատ անձ, մէկ կամ շատ կենդանի, մէկ կամ շատ իր կը ցուցընեն:

31. Եզակի անուն. — Երբ գոյականը մէկ անձ, մէկ կենդանի, մէկ իր կը ցուցընէ՝ այն ատեն եզակի է: Ինչպէս. մեկ տուն, մեկ տուն, մեկ մում:

32. Յոգնակի անուն. — Երբ անունը շատ անձ, շատ կենդանի, շատ առարկայ կը ցուցընէ, ան ատեն կ'ըսուի թէ յոգնակի անուն է:

Ինչպէս. Հայրեր, սագեր, հացեր. Աղջիկներ, շորիներ, գաւարներ.

30. Հրահանգ. — Չաս գաս սիւնակներու մէջ գրեցիք սա անունները: Առաջին սիւնակին մէջ գրեցիք եզակի անունները, երկրորդին մէջ յոգնակի անունները:

Ժամ, պատ, զիրեր, աշտանակներ, թերթեր, վարդ, սարդ, զարդեր, թարթիչ, յոնքեր, ընկեր, բեռ, բառեր, չամիչ, տուն, շունքեր, քոյրեր, ճամբայ, մատիտ, ներ, տէրեր, աներ, բաներ, վանք, հանքեր, թուփ, գորգեր, ոստիկաններ:

31. Հրահանգ. — Կարդացիք սա հասուածը. Եսք գրեցիք եզակի անուններուն թիւն մէկ զիբ եւ յոգնակի անուններուն թիւն երկու զիբ քաշելով:

Ս Ե Ր Մ Ը

Մեր բնական երկրագունտը լեցուն է սերմերով զորոնք ցանած է Աստուծոյ արարչագործ ձեռքը: Բոլոր անտառներ, բոլոր պտղատու ծառեր, գոյն-զգոյն ծաղիկներ, կանաչ խոտեր և զանազան բան-ջարեղէն բոյսեր և ամէն բուսական բաներ, սերմի հատիկներէ առաջ եկած են: Այս տեղ դուն փառք տուր Աստուծոյ, հոգիովդ համբուրէ՛ անոր նախախնամ ձեռքը որ՝ այս երկիրն իբրեւ ժառանգութիւն և իբրեւ անսպառ դրամագլուխ տալով մարդուն՝ ամէն տեսակ սերմերն ալ երկրին հետ պարգեւեց: Եթէ ատանց սերմի՛ չոր և անբոյս երկիր միայն տար, ի՞նչ կ'ըլլար մարդուն վիճակը: Այլ չէր կրնար ապրիլ մարդէակը, վասն զի մեր սնունդն ու մեր կեանքը երկրի սերմաբոյսերն են:

Պատիկ եւ թողնիկ, է. Խ. 2.

32. Հրահանգ. — Նոյն հասուածին մէջ ո՞ր բառերը սեռի խնդիր են, եւ ո՞րոնք բնութեան խնդիր:

Հարցումներ. — **28-32.**— Ի՞նչ կ'ըսուի այն անունը որ մէկ անձ, մէկ կենդանի, մէկ առարկայ կը ցուցընէ. — Իսկ մէկէ աւելի ցուցընող անունը ի՞նչ թիւ կ'ըսուի:

14. ԴԱՍ. — ԱՆՈՒՆՆԵՐՈՒՆ ԹԻԻԸ

ԱՆՈՒՆՆԵՐԸ Ի՞ՆՉՊԵՍ ՅՈՔՆԱԿԻ Կ'ԸԼԼԱՆ

33. Անուններուն քիւր ի՞նչպէս կ'որոշուի. — Անունները եզակիի մէջ ուրիշ կերպ կը գրուին, յոգնակիի մէջ ալ ուրիշ կերպ:

Երբ կ'ըսեմ մէկ եղբայր, մէկ հաւ, մէկ հաւ, եղբայր, հաւ, հաւ եղակի են: Աս է իրենց նախնական ու պարզ ձեւը:

Երբ յոքնակի ըլլան, ուրիշ կերպ կը գրուին. իրենց ծայրը եւ կամ ներ կը կցուի, այսպէս.

Եղբայրներ, հաւեր, նաւեր:

34. Կանոն. — Անունները յոքնակի շինելու համար անոնց ծայրը եւ կը կցենք (երբ միավանկ են), ներ » » (երբ բազմավանկ են):

32. Հրահանգ. — Սա միավանկ եզակի բառերուն ծայրը ՆՐ մասնիկը կցելով յոքնակի րեւի:

Հայր, մայր, քոյր, մամ, պապ, հաւ, հաց, ջուր, լոյս, աչք, քիթ, վիզ, մատ, մազ, մաս, դաս, փայտ, պայտ, կաթ, վարդ:

33. Հրահանգ. — Սա բազմավանկ եզակի բառերուն ծայրը ՆՆՐ աւելցրելով յոքնակի րեւի:

Եղբայր, գաւակ, աղջիկ, հանի, ընկեր, դրացի, վարժապետ, վարդապետ, աշակերտ, վարժուհի, դպրոց, փողոց, պարտէզ, ծաղիկ, խաղող, գինի, կոնակ, կոճակ, դերձան, հագուստ, անձրեւ:

15. ԴԱՍ. — ԱՄՓՈՓՈՒՄ 11-14 ԴԱՍԵՐՈՒ

35-37. Բայերուն երեւ դէմքեր. — Առաջին դիմն է խօսողը, որուն տեղ կը գործածուի ես, մենք դերանունները:

Երկրորդ դիմն է այն անձը որուն կ'ուղղենք մեր խօսքը և կը գործածենք դուն, դուք դերանունները:

Երրորդ դիմն է այն անձը որուն վրայ կը խօսինք, ըսելով՝ ան, ինք, անոնք, իրենք:

38. Բայր՝ եզակի քիւով. — Երբ գործողութիւնը կատարողը մէկ անձ կամ իր է, բայը կը գրուի եզակի. այն ատեն տէրբային կ'ըլլայ ես, դուն, ան, ինք կամ (Գ. դէմքի համար) գոյական մը:

39. Բայր՝ յոքնակի քիւով. — Երբ շատ մը անձեր շատ մը իրեր կը կատարեն գործը, այն ատեն բայը կը գրուի յոքնակի, և տէր բայի կ'ըլլան մենք, դուք, անոնք, իրենք դերանունները կամ (Գ. դէմքի համար) մէկէ աւելի անուններ:

40. Բայերուն քիւր. — Բայերը կը գործածուին եզակի կամ յոքնակի թիւով:

41-45. — Անուններն ալ ունին եզակի և յոքնակի: Մէկ էակ, մէկ իր ցուցընող անունները եզակի են, իսկ երբ շատ անձ, շատ կենդանի, շատ առարկայ կը ցուցնեն, յոքնակի են:

46. Անունները յոքնակի րեւելու կանոն. — Եզակի անուն մը յոքնակի ընելու համար ծայրը եւ կամ ներ աւելցրնելու է:

Միավանկ անունները եւ մասնիկով, իսկ բազմավանկ անունները ներ մասնիկով յոքնակի կ'ըլլան:

16. ԴԱՍ. — 'ԲԱՅԻՆ ԺԱՄԱՆԱԿՆԵՐԸ

47. Ներկայ. — Երբ կ'ըսեմ կը կարգամ, կը հասկցուի թէ կարդալու գործը հիմա կ'ընեմ, հիմա կը կարդամ: Ասիկա է բային ներկայ ժամանակը:

48. Անցեալ. — Երբ կ'ըսեմ երեկ կը կարգայի, երեկ կարգայի, կը հասկցուի թէ անցած ժամանակի մէջ կարդացած եմ: Աս ալ բային անցեալ ժամանակն է:

49. Ապառնի. — Եւ երբ կ'ըսեմ, վաղը պիտի կարգամ, կը հասկցուի թէ կարդալու գործը վաղը պիտի ընեմ, այսինքն գալիք ժամանակ մը:

Այս ժամանակն ալ կը կոչուի ապառնի:

50. Ժամանակ. — Ըսել է, բային ժամանակը ցոյց կուտայ թէ գործ մը հիմա կ'ըլլայ, կամ երեկ եղաւ կամ վերջը՝ վաղը պիտի ըլլայ:

Ներկայ ժամանակ ըսելով կը հասկցուի թէ գործը այս վայրկեանիս կատարուելու վրայ է :

Անցած ժամանակը ցոյց կուտայ թէ գործը կատարուած լինցած է :

Ապառնի ժամանակը կը ցուցնէ թէ գործը այս վայրկեանէն ետքը պիտի կատարուի :

Բայը կրնայ գործածուիլ ներկայ , անցեայ և ապառնի ժամանակով :

34. Հրահանգ. — Սա խօսքերն օրինակեցիք եւ որոշեցիք թէ ո՞ր բայերը ներկայ ժամանակ կը ցուցնեն,
 ո՞ր » անցած »
 եւ ո՞ր » ապառնի »

Բարեկամս վաղը պիտի գայ : — Հիմա կ'աշխատիմ, վաղը հանգիստ պիտի ընեմ : — Երէկ ճամբայ ելաւ : — Ութ օր առաջ կատարեցինք մկրտութիւնը : — Գալ կիրակի ագարակ պիտի երթանք : — Հերու ալ գացինք : — Այս տղան իրաւ խելօք կը կենայ : — Տնտեսը ջուր չի բերեր : — Ծարաւ ենք : — Դուռն ալ ջուր մը չպիտի լամես : — Այո՛, կը խմէի, բայց հիմա քրտնած եմ. քիչ մը վերջը պիտի խմեմ :

Հարցումներ. — 47. Ո՞րն է այն ժամանակը որ կը ցուցնէ թէ գործը կը կատարուի խօսուած պահուն. — 48. Իսկ արդէն կատարուած գործ մը ցուցնող ժամանակին ինչ կ'ըսուի : — 49. Վերջը կատարուելիք գործը ցուցնող ժամանակը որն է : — 50. Որո՞նք են բային երեք ժամանակները :

17. ԴԱՍ. — ԲԱՅԻՆ ԵՂԱՆԱԿՆԵՐԸ

Ճ 1. Եղանակ. — Բային ցուցուցած գործը այլ եւ այլ ձեւերով կրնայ բացատրուիլ :

Այս այլ եւ այլ ձեւերը կը կոչուին եղանակ :

Ճ 2. Սահմանական եղանակ. — Երբ ըսեմ Սիմօն

դաս կը սորվի, կը հաստատեմ, կը ճշդեմ, կը սահմանեմ թէ գործը կատարողն է Սիմօն : Այս տեղ կը սորվի բայը սահմանական եղանակ է :

Ճ 3. Հրամայական եղանակ. — Երբ Սիմօնին ըսեմ. դասդ կարգա՛, կը հրամայեմ գործ մը կատարել : Ան ատեն կարգա՛ բայը հրամայական եղանակ է :

Ճ 4. Ստորադասական եղանակ. — Կ'ուզեմ որ Սիմօն դաս սորվի : Այս խօսքին մէջ սորվի բայը կ'ուզեմ բային կապուած է, անկէ կախում ունի եւ անոր ստորադաս եղած է : Հոս ալ սորվի բայն ստորադասական եղանակ է :

Ճ 5. Անբերույք եղանակ. — Դաս սորվիլը օգտակար է Սիմօնին : Աս խօսքին մէջ սորվիլ բայը ընդհանուր եւ անորոշ կերպով կը բացատրէ գործ մը, որուն ժամանակն յայտնի չէ : Աստեղ ալ սորվիլ բայը անբերույք եղանակ է :

Ճ 6. Ընդունելութիւն կամ Դերբայ. — Վերջապէս երբ կ'ըսեմ, Սիմօնին սորված դասը, Դաս բառին յատկութիւնը, ինչպէս ըլլալը կը յայտնեմ սորված բայով : Աս բայն ալ ընդունելութիւն կամ դերբայ է :

35. Հրահանգ. — Ի՞նչ եղանակ են բայերը սա խօսքերուն մէջ :

Ես դաս պիտի սորվիմ : — Չեմ ուզեր որ ժամանակը պարտապ անցնես : — Կարդա՛, տղա՛ս, կարդա՛ որ մարդ ըլլաս : — Ապրիլն անհրաժեշտ չէ, բայց աշխատիլն անհրաժեշտ է : — Մարդս պէտք է ճամբորդած ըլլայ, ան ատեն է որ շատ բան կը սորվի : — Առածը կ'ըսէ. « Ծատ ապրողը չգիտէ, շատ ճամբորդողը գիտէ » : — Յիսուս ծնաւ Հրէաստանի մէջ : — Սիմօն, դաս պիտի սորվի՞ս :

36. Հրահանգ. — Երեւական խօսք շինեցիք 1.

Սահմանական եղանակ բայով, 2. Ստորադասակա-
նով, 3. Հրամայականով :

Հարցումներ. — 51. — Ի՞նչ կը ցուցընէ բային եղանակը :
— եղանակը բանի՞ է : — Որո՞նք են : — 52. — Ի՞նչ կը ցու-
ցընէ սահմ. եղանակը. — 53. — Իսկ հրամայականը. — 54. —
Ստորադասակա՞նը : — 55. — Աներեւոյթը : — 56. — Ընդունե-
լու թի՞ւնը :

18. ԴԱՍ. — ԲԱՅԻՆ ԵՐԵՔ ԼԵՈՐԴՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

ԱՐՄԱՏ ԵՒ ՎԵՐՋԱՒՈՐՈՒԹԻՒՆ

57. Բայը խոնարհել. — Բայի մը ամէն եղանակ-
ները, ժամանակները, դէմքերն ու թիւերը գրով
կամ բերնուց ըսելը բայը խոնարհել կը կոչուի :

58. Առաջին լծորդութիւն. — Բային առաջին ձևը,
որ ել կը վերջաւորի. Ա. լծորդութիւն է :

59. Երկրորդ լծորդութիւն. — Իլ վերջաւորող բա-
յերը երկրորդ ձևի կամ լծորդութեան բայ են :

60. Երրորդ լծորդութիւն. — Այն բայերն ալ ու-
րոնց աներեւոյթը ալ կը վերջաւորի, Գ. լծորդու-
թեան բայ են :

61. Արմատ եւ վերջաւորութիւն. — Եզգել, եր-
գեցի, երգած բայերուն մէջ կայ երգ մասը որ ամե-
նուն մէջ ալ նոյնն է : Բային այս մասը կը կոչուի
արմատ եւ անփոփոխ կը մնայ :

Իսկ ել, եցի, ւած մասերը բային վերջաւորութիւնն
են որ եղանակին, ժամանակին, թիւին, դէմքին հա-
մեմատ կը փոխուին :

37. Հրահանգ. — Սա բայերը երեք սիւնակի մէջ
qas qas գրեցիք որոշելով լծորդութիւնները :

Մտածել. կարգալ, խորհիլ, տապկել, մոռնալ,

անցնիլ, դանիլ, բանիլ, թքնել, ապրիլ, գողնալ,
դողալ, ազօթել, յուսալ, տանջել, տանջուիլ, փաթ-
թել, պտտիլ, հաղալ, փաթթուիլ, գոցել :

19. ԴԱՍ. — ԱՄՓՈՓՈՒՄ 16, 17, 18 ԴԱՍԵՐՈՒ

62. Ժամանակ. (47—50)—Ժամանակը ցոյց կուտայ
թէ բային նշանակած գործը հիմա կը կատարուի,
կամ արդէն կատարուած է և կամ սպառաւորին պիտի
կատարուի : Ուրեմն ժամանակը երեք է. ներկայ,
անցեալ, ապառնի :

63. Եղանակ. (51—56)—Ընել կամ ըլլալ ցուցընե-
լու այլ և այլ ձևերը կը կոչուին բայի եղանակներ :

Հինգ եղանակ կայ.
Սահմանական որ իրողութիւնը կը հաստատէ :
Հրամայական որ պատուէր, հրաման կը յայտնէ :
Ստորադասական որ կը ցուցընէ թէ գործ մը ուրիշ
գործէ մը կախում ունի :

Աներեւոյթ որ ընդհանուր, անորոշ գործողութիւն
մը կը յայտնէ :

Ընդունելութիւն որ անձերուն կամ իրերուն որ-
պիսութիւնը կը ցուցընէ :

64. Բայը խոնարհել. (57)—Բայի մը ամէն եղա-
նակները, ժամանակները, դէմքերն ու թիւերը կար-
գով գրուցել կամ գրելն է խոնարհել :

65. Երեք լծորդութիւն. (58—60) — Բայերը երեք
ձևով կը վերջաւորին, այսինքն երեք լծորդութիւն
ունին. Ա. լծորդութեան բայերը ել կը վերջաւորին,

Բ.	»	»	իլ	»	»
Գ.	»	»	ալ	»	»

66. Արևուտ եւ վերջաւորութիւն. (61)—Բային ար-
մատը այն մասն է որ ամբողջ խոնարհումին մեջ ան-
փոփոխ կը մնայ, իսկ վերջաւորութիւնը այն մասն է
որ կը փոխուի եղանակին, ժամանակին, թիւին ու
դէմքին հետ:

20. ԳԱՍ. — ՀՐԱՀԱՆԳՆԵՐ

38. Հրահանգ. — Սա խօսքերուն մեջ բայերուն
սակին գիծ քաշեցէք: Ետք ըսէք թէ ի՞նչ թիւ են (եզա-
կի՞ թէ յոհնակի):

1. Ես կը ճաշեմ, դուն կը խօսիս: — 2. Ան կը
պոռայ, մենք կը խնդանք: — 3. Հովիւը ոչխար
կ'արածէ: — 4. Կարելի՞ բան է որ ծնողքը չսիրես:
— 5. Գիւղ երթալու միտք ունի՞ք: — 6. Ուժէդ
վեր բաներու կը ձեռնարկես: — 7. Կանչեցէք տես-
նեմ՝ ի՞նչ կ'ըսէ ատ մարդը:

39. Հրահանգ. — Ըսէ՛ք, ի՞նչ դիմէ են նոյն բայերը:

40. Հետեւեալ բայերը օրինակեցէ՛ք վերջաւորու-
թիւնը արմատէն գտելով:

Պարել, կը պարէ, պարած, պարեցին, կը պա-
րե՞ս, պիտի պարե՞ս, կը պարենք, պարէ՛:

Նմանցուցի, նմանցընել, կը նմանի, նմանէինք,
նմանեցաւ, նմանէ՛, նմանած, կը նմանիս, կը նմա-
նէր, նմանի:

41. Հրահանգ. — Որո՞ւնց կ'ընէք վերի բայերուն ժա-
մանակն ու եղանակը:

ՎԵՐՁՊ. Բ. ՊՐԱԿԻՆ

«Ազգային գրադարան»

NL0240169

Ն Ո Ր Դ Պ Ր Ո Յ

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԴՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ

1. Տարեկանը պիտի բաղկանայ 10 տրակէ ։
(Առէն մէկ տրակ պիտի ըլլայ 5 - 6 սպաղրական թերթ , 16 էջով) ։
 2. Մէկ օրինակի (կամ 10 տրակի) բաժանորդադինն է **20** դրոշ Պոլսոյ համար , **25** դրոշ դաւաններու համար
 3. Գաւառները շրկուած պրակներուն փոսթի ծախքը մեր վրայ է ։
 4. Տասը օրինակի բաժանորդ գրուողը մէկ օրինակ նուէր պիտի ստանայ ։
 5. Մէկ տրակի գինն է **5** դրշ .
 6. Պրակ առ տրակ գնողին գեղջ չկայ ։
- Հասցէ

Ս. ԴԱԻԹԵԱՆ

Խօրասաննեան խան Սիրմէնի

Կ. ՊՈԼԻՍ

Տպագր. ՆՇԱՆ Կ. ՊԵՏՊԵՆՆ

Կ. Պոլիս , Էսկի Զապրիյէ հասկ.սի , բիւ 61